

ЛОКАЛНИ АКЦИОНИ ПЛАН
ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА
НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ПОЖЕГА
2021-2024.

Децембар 2020.

Садржај

Увод.....	3
Шта је Локални акциони план за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега?...	4
Правни и стратешки оквир	5
Међународноправни основ	5
Уједињене нације.....	5
Савет Европе	5
Правне тековине Европске уније	6
Национални правни основ	6
Устав Републике Србије	6
Стратегије.....	7
Закони	8
Сажетак (Резиме)	11
1. Општи подаци о општини.....	12
1.1. Административни и географски положај	12
1.2. Општи подаци о становништву.....	13
1.2.1. Број становника и густина насељености.....	13
1.2.2. Старосна и полна структура	13
1.2.3. Образовна структура	14
1.2.4. Остало	14
1.2.5. Образовање, култура, туризам.....	15
1.2.6. Социјална заштита	18
2. Општи подаци о Ромима.....	20
2.1. Ромски покрет	20
2.2. Општи подаци о Ромима у Србији.....	22
2.2.1. Образовање	23
2.2.2. Становање	24
2.2.3. Запошљавање.....	24
2.2.4. Социјална и здравствена заштита	27
2.3. Општи подаци о Ромима у Пожеги.....	28
2.3.1. Подаци о повратницима по онову Споразума о раедмисији	28
2.3.2. Досадашње активности у циљу побољшања положаја ромске популације на територији општине Пожега	30
3. Анализа стања	32
4. Циљеви и задаци ЛАП-а	33
4.1. Становање.....	34
4.2. Здравство	34
4.3. Социјална заштита	35
4.4. Образовање.....	36
4.5. Развој и очување културе, традиције и обичаја.....	36
4.6. Запошљавање.....	37
5. Приоритети и препоруке.....	38
6. Финансијски оквир	39
7. Аранжмани за примену, праћење и оцену успешности	39
8. Табеларни приказ ЛАП-а	40

Увод

У складу са Стратегијом за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године коју је Влада Републике Србије усвојила са циљем да се смање разлике између ромске популације и осталог становништва, као и идентификовање и примену мера афирмативне акције, нарочито у областима образовања, здравства, запошљавања и становања, општина Пожега је покренула иницијативу за израду Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома у општини Пожега који обухвата период од 2021. до 2024. године.

Доношење Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега за период од 2021-2024. године представља значајан корак у правцу стратешког планирања потреба и интереса свих грађана на територији општине Пожега, и представља конкретизацију стратегије развоја општине Пожега која би требало да допринесе побољшању положаја живота Рома на територији општине. Његово спровођење захтева заједничко ангажовање свих партнера и активацију свих друштвених чинилаца како би се побољшали услови живота и друштвени положај Рома на територији општине са циљем да им се пружи већа подршка и поверење како би постали креатори своје улоге и судбине у друштву.

Локалним акционим планом за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега настојаће се да се на свеобухватан начин и целовито представи ромска проблематика, као и мере и активности за решавање ове проблематике уз ангажовање институција, органа, удружења грађана и невладиних организација на територији општине који ће, између осталог, омогућити несметани приступ ове циљне групе ка фондовима из којих се финасирају разни пројекти од интереса за саме Роме и за ширу заједницу. Због тога је у интересу локалне заједнице да сви носиоци активности дају пун допринос побољшању друштвеног положаја Рома и њиховом ширем укључивању у све друштвене токове.

Шта је Локални акциони план за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега?

Локални акциони план за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега (у даљем тексту: ЛАП) је документ који целовито разматра проблематику Рома и садржи скуп мера и активности разноврсних носилаца, као што су доносиоци политичких одлука, институције, органи, удружења грађана и невладине организације у циљу побољшања положаја Рома. У интересу локалне заједнице је да сви носиоци активности дају пун допринос побољшању друштвеног положаја Рома и њиховом ширем укључивању у све друштене токове.

ЛАП се доноси за период од 2021. до 2024. године. Тај период ће представљати процес доношења одлука о томе које су промене значајне за живот Рома, а који се заснива на идентификовању најбољег начина ангажовања капацитета свих релевантних актера у заједници у планирању и примени плана. Локална самоуправа намерава да реализује у локалној заједници, у току предвиђеног временског периода, планиране промене. ЛАП је резултат процеса планирања или планска одлука којом су дефинисани основни начини остваривања циљева ове националне мањине у локалној заједници. То је стратешки важан документ којим су прецизно и јасно дефинисане приоритетне области, циљеви, активности, индикатори и носиоци активности - релевантне установе и организације, које ће у планираном периоду допринети остваривању специфичних циљева ЛАП-а.

Циљ ЛАП-а је да укаже на важност планског и системског приступа, као и на важност међусекторске сарадње, у настојању да се постигну минимални помаци у решавању бројних проблема који су повезани са унапређењем положаја Рома у локалној средини.

За потребе процеса, прикупљање и анализу основних податка о положају и потребама Рома у Пожеги, коришћени су следећи извори: статистички подаци, извештаји локалне самоуправе, Центра за социјални рад, Дома здравља Пожега, Националне службе за запошљавање, Црвеног крста, база података за праћење мера за инклузију Рома, састанци и консултације са представницима цивилног сектора и представницима ромске популације, а у складу са препорукама Владе Републике Србије датим у Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године.

У складу са Одлуком о приступању и изради Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега (2021-2024), нацрт ЛАП-а обрадио је Одељење за друштвене делатности општинске управе Пожега, у сарадњи са Ромским центром Пожега.

ЛАП се базира на институционалним и другим капацитетима локалне заједнице и одговара специфичном положају, препрекама али и потенцијалима ромске заједнице у Пожеги. Иако недостају адекватни статистички и други подаци о положају Рома и Ромкиња, Ромски центар Пожега укључен у израду документа, пружио је значајне информације и знања о приоритетима за унапређење положаја Рома. Нови ЛАП је

наставак и сублимација свих претходних активности које су предузете у циљу побољшања положаја ромске заједнице на територији општине Пожега.

Правни и стратешки оквир

Међународноправни основ

Уједињене нације

Универзална декларација о људским правима (1948) обавезује државе да поштују, штите и испуњавају људска права. Члан 22. Универзалне декларације утврђује да: „Свако, као припадник друштва, има право на социјалну сигурност и право да остварује економска, социјална и културна права неопходна за своје достојанство и за слободан развој своје личности, уз помоћ државе и међународне сарадње, а у складу с организацијом и средствима сваке државе”.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима гарантује свима право на адекватан животни стандард као и право на рад и на основу рада социјално осигурање, заштиту породици и деци образовање итд.

Од посебног значаја су и *Међународни пакт о грађанским и политичким правима* (1966), *Миленијумски циљеви развоја Уједињених нација* (2000), *Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом* (2008) и *Ревидирана европска социјална повеља* (1999).

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1965) је вишеструко важна за креирање афирмативних мера развијање десегрегативне праксе, остваривање људских права без било какве расне, националне или етничке дискриминације, доследне борбе против свих облика дискриминације, а једнак значај имају и *Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена* (1979) и *Факултативни протокол* који је 1999. године донет уз овај документ, јер се њима обезбеђује спровођење мера које гарантују суштинску равноправност жене у свим областима живота. Важно је навести и *Декларацију УН о сузбијању насиља над женама* (1993) и *Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* (2011).

Декларација о правима припадника националних или етничких, верских или језичких мањина (1992) у складу са чланом 27. Међународног пакта о грађанским и политичким правима проширује заштиту и остваривање права припадника националних мањина у смислу да индивидуално или у заједници са другима, приватно и јавно, чувају свој културни, национални, етнички, верски и језички идентитет.

Савет Европе

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1951) је документ којим су утемељени принципи савремене демократије у Европи – владавина права и јединствена заштита људских права и индивидуалних слобода.

Европска социјална повеља из 1961. године се назива и „социјалним уставом” Савета Европе. Повељом је утврђено да су државе обавезне да створе услове у којима сви имају могућност да се баве занимањима за које се слободно одреде, да остварују праведну накнаду за свој рад без дискриминације, право на социјалну и медицинску заштиту, адекватне услове становања, као и право на заштиту од сиромаштва и социјалног искључења.

Савет Европе је усвојио и бројне препоруке, декларације и резолуције којима је пажњу посебно посветио уређењу права Рома и Ромкиња (образовање, здравство, становање, рад и економско оснаживање), генералним политикама у вези са унапређењем положаја Рома и Ромкиња, социјалној инклузији и спречавању дискриминације.

У *Стразбуришкој декларацији о Ромима* се истиче да су антидискриминаторно законодавство и социјално укључивање главне полуге унапређења статуса Рома и Ромкиња. Социјално укључивање се, према стандардима овог документа обезбеђује кроз ефикасан и равноправан приступ: а) образовном систему; б) запошљавању и професионалној обуци; в) здравственом систему; г) услугама које се тичу становања и смештаја и друго.

Правне тековине Европске уније

Оквир ЕУ за националне стратегије за интеграцију Рома и Ромкиња до 2020. године, који је усвојен у мају 2011. године има за циљ подршку државама у остваривању осетне промене у животима Рома и Ромкиња кроз промену начина на који приступају социјалном укључивању ромске заједнице.

Оквиром ЕУ за националне стратегије за интеграцију Рома и Ромкиња до 2020. године (Оквир) Европска комисија препоручује државама да приликом израде националних стратегија воде рачуна о: а) мапирању микрорегија или сегрегираних насеља где је ромска заједница најдепримирана на основу постојећих социоекономских и географских показатеља; б) довољним буџетским издвајањима допуњеним финансирањем из иностраних извора; в) дефинисаној методологији праћења и евалуације утицаја мера усмерених ка интеграцији Рома и Ромкиња, као и дефинисаном механизму ревидирања стратегије; г) сарадњи и континуираном дијалогу са ромским цивилним друштвом, као и регионалним и локалним властима приликом израде, спровођења и праћења реализације националне стратегије и д) утврђивању тела овлашћеног да координира израду и спровођење стратегије. *Оквир* дефинише ЕУ циљеве интеграције Рома и Ромкиња у четири приоритетне области: приступ образовању, запошљавању, здрављу и становању.

Стратегија паметног, одрживог и инклузивног раста (Европа 2020) је документ који својим значајем опредељује политике и правна решења у вези са инклузијом Рома и Ромкиња у земљама чланицама и земљама које теже да то постану.

Национални правни основ

Устав Републике Србије

Уставом је Република Србија дефинисана као држава чије су основне вредности социјална правда, грађанска демократија, људска и мањинска права. Националне мањине уживају посебну пажњу ради остваривања пуне равноправности, јемчи се равноправност жена и мушкараца, забрањена је дискриминација и изазивање расне, националне и верске мржње, деца уживају људска права, а Устав мањинама јемчи: а) пуно остваривање индивидуалних и колективних права путем којих непосредно или преко изабраних представника (национални савет националне мањине) одлучују или учествују у одлучивању о појединим питањима у области образовања, културе, обавештавања и службене употребе језика и писма; б) пуну равноправност и забрану дискриминације; в) равноправност у вођењу јавних послова; забрану насилне асимилације; право на очување посебности, односно право на заштиту и очување

културног, етничког и језичког идентитета; право на сарадњу са сународницима и развијање духа толеранције.

За остваривање инклузије Рома и Ромкиња важни су и чланови Устава којима се гарантује достојанство и развој личности, подстиче уважавање разлика, признаје право грађана и грађанки на учешће у управљању јавним пословима, право на рад, право на посебну заштиту породице, мајке, самохраног родитеља и детета, здравствену и социјалну заштиту и образовање.

Стратегије

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. дефинише да је образовање основни „темељ живота и развоја сваког појединца, друштва и државе заснованог на знању”, а да су циљеви којима се постиже ова мисија квалитет образовања, обухват становништва на свим нивоима образовања, релевантност и ефикасност образовања. Стратегијом је издвојено да се у систему друштвене бриге о деци у оквиру предшколског образовања и образовања посебно води рачуна о: а) „давању доприноса превенцији сиромаштва и социјалне искључености кроз остваривање инклузивног васпитања и образовања”; б) „омогућавању равноправног почетка обавезног образовања и васпитања кроз припрему деце за полазак у основну школу”; „пружање разноврсних облика помоћи породици, према њиховим специфичним потребама, у циљу остваривања услова за пуну сарадњу породице и предшколских установа”, као и „оснаживање породице да од дететовог рођења успостави здраве, безбедне и подстицајне услове за његов пуни живот и развој у породичној средини и за активно укључивање родитеља у функционисање и развој система”. Стратегија нарочито указује на низак обухват ромске деце предшколским васпитањем и образовањем и подстиче њихово интензивније укључивање (обухват). За развој тог система важна је улога локалне самоуправе у развоју рада предшколских установа које би према Стратегији требало да: „развијају и негују инклузивну образовну политику, да буду флексибилно организоване, да примењују интерактивне и активне методе васпитно-образовног рада које су усмерене на дете, буду усмерене ка остваривању права детета, отворене ка локалној средини, организују програме и за децу из локалне средине која нису обухваћена тим установама и остваре интензивну сарадњу с родитељима и другим социјалним партнерима из локалне средине”.

Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020. године препознаје ромску популацију као једну од посебно осетљивих, односно рањивих група на тржишту рада. Националним акционим плановима запошљавања, који се доносе на годишњем нивоу, утврђују се мере активне политике запошљавања кроз чију реализацију се тежи унапређењу запошљивости и подстиче запошљавање припадника ромске националне мањине. Укључивањем Рома и Ромкиња у мере активне политике запошљавања (у складу са индивидуалним планом запошљавања, а на основу процене запошљивости), било да се ради о програмима из система додатног образовања и обуке (подизање компетенција, знања, вештина ради конкурентнијег иступања на тржишту рада), конкретним финансијским подстицајима ради запошљавања или самозапошљавања, утиче се на њихово запошљавање и економско оснаживање, али и доприноси отклањању предрасуда и подизању свести (унутар локалне заједнице) о могућностима и стварним потенцијалима ромске популације.

Стратегија јавног здравља наводи да су најчешће болести директно повезане са социјалним и економским одредницама здравља, односно, да су несразмерно присутније код сиромашног становништва, а *Стратегија за стално унапређење квалитета здравствене заштите и безбедности пацијената* као специфичан циљ

дефинише обавезу унапређења сарадње Министарства здравља са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у циљу побољшања доступности и приступачности здравствене заштите посебно осетљивим популационим групама, између осталих и Ромима и Ромкињама, као и идентификовање посебно осетљивих група у јединицама локалне самоуправе.

Националном стратегијом социјалног становања предвиђен је развој стамбеног сектора путем: а) јачања правних, финансијских и институционалних капацитета за социјално становање; б) повећања обима и разноврсности стамбене понуде; в) повећања финансијске доступности становања за домаћинства са ниским и средњим примањима; г) обнављања поверења становања у закуп у свим облицима својине; д) утврђивања стандарда стамбене изградње и унапређења постојећег стамбеног фонда; успостављања инструмената за спречавање и смањење бескућништва; ђ) унапређења услова становања становника неформалних (подстандардних) насеља.

Стратегија превенције и заштите од дискриминације представља први државни стратешки документ посвећен борби против дискриминације, који на свеобухватан начин третира питање дискриминације. Стратегијом је предвиђен систем мера и инструмената јавне политике усмерених на спречавање, односно смањење свих облика и посебних случајева дискриминације, посебно према одређеним лицима, односно групама лица с обзиром на њихово лично својство.

Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године препознаје Ромкиње као рањиву групу посебно изложену ризику вишеструке дискриминације.

Закони

Законом о заштити права и слобода националних мањина је признат статус националне мањине и утврђено је да органи државне власти могу да пропишу и предузимају мере у „циљу обезбеђења пуне и ефективне равноправности између припадника националних мањина и припадника већинске нације”, а нарочито због „поправљања положаја лица која припадају ромској националној мањини”.

Законом о националним саветима националних мањина је омогућено Ромима и Ромкињама, као и осталим националним мањинама, да непосредно изаберу своју националну мањинску самоуправу (Национални савет ромске националне мањине) преко које могу да одлучују о остваривању права на образовање, културу, информисање и службену употребу језика и писма.

Законом о забрани дискриминације је уређена општа забрана дискриминације, утврђени су облици и случајеви дискриминације, као и поступци заштите од дискриминације.

Законом о социјалној заштити је утврђено да је социјална заштита „организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањање последица социјалне искључености”, а да су њени циљеви поред осталог и достизање, односно одржавање минималне материјалне сигурности и независности појединца и породице у задовољавању животних потреба; обезбеђивање доступности услуга и остваривање права у социјалној заштити; стварање једнаких могућности за самосталан живот и подстицање на социјалну укљученост. Право на социјалну заштиту имају „сваки појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба”. Услуге социјалне заштите су активности пружања подршке и помоћи појединцу и породици ради

побољшања, односно очувања квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика неповољних животних околности, као и стварање могућности да самостално живе у друштву, а право на различите врсте материјалне подршке се остварује ради обезбеђења егзистенцијалног минимума и подршке социјалној укључености корисника. Члан 7. Закона утврђује да установе и други облици организовања који обављају делатност, односно пружају услуге социјалне заштите сарађују са установама предшколског, основног, средњег и високог образовања, здравственим установама, полицијом, правосудним и другим државним органима, органима територијалне аутономије, односно органима јединица локалне самоуправе, удружењима и другим правним и физичким лицима.

Законом о финансијској подршци породици са децом обезбеђена је финансијска подршка породицама са децом која обухвата: побољшање услова за задовољавање основних потреба деце; посебан подстицај рађању деце и подршку материјално угроженим породицама са децом, породицама са децом са сметњама у развоју и деци без родитељског старања.

Закон о основама система образовања и васпитања; Закон о предшколском образовању и васпитању; Закон о уџбеницима и другим наставним средствима; Закон о основном образовању и васпитању; Закон о средњем образовању и васпитању; Закон о високом образовању; Закон о ученичком и студентском стандарду; Закон о уџбеницима и другим наставним средствима гарантују развој инклузивног образовања Рома и Ромкиња. У Закону о основама система образовања и васпитања у више чланова јасно се указује на вредности, циљеве и методе постизања укључивања Рома и Ромкиња у образовање.

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености утврђује категорију „теже запошљив незапослени” као незапослени који услед здравственог стања, недовољног или неодговарајућег образовања, социјалних карактеристика, регионалне или професионалне неусклађености понуде и тражње на тржишту рада или других објективних околности теже налази запослење. Начело на коме се овај закон заснива између осталих је и начело афирмативне акције усмерене према теже запошљивим незапосленим лицима. У складу са националним акционим планом запошљавања, којим се утврђују конкретни програми и мере активне политике запошљавања које ће се реализовати у предметној години, незапослена лица из категорије теже запошљивих имају предност приликом укључивања у програме и мере активне политике запошљавања или се, за поједине категорије, осмишљавају и реализују посебни програми и мере активне политике запошљавања у циљу унапређења запошљивости, односно подстицања запошљавања.

Закон о заштити права и слобода националних мањина и *Закон о државној управи* гарантује једнаку доступност радних места на тај начин што прописује да се при запошљавању у државне органе води рачуна о томе да национални састав, заступљеност полова и број особа са инвалидитетом одлика у највећој могућој мери структуру становништва.

Законом о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године ромска насеља издвојена су као најугроженија категорија насеља и назначени су модели за њихову социјалну и економску интеграцију и унапређивање услова живота становника. Просторно и урбанистичко планирање, уређење и коришћење грађевинског земљишта и изградња објеката регулисани су *Законом о планирању и изградњи*.

Законом о здравственој заштити гарантована је друштвена брига за здравље, под једнаким условима на територији Републике Србије, између осталог и остваривањем здравствене заштите лица ромске националности која због

традиционалног начина живота немају стално пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији.

Закон о здравственом осигурању омогућава лицима ромске националности, која због традиционалног начина живота немају стално пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији, обавезно здравствено осигурање уколико не испуњавају услове за стицање својства осигураника по другим основама (лично својство – запослење, корисник пензије или члан породице осигураника).

Законом о правима пацијената гарантовано је да у поступку остваривања здравствене заштите пацијент има право на једнак приступ здравственој служби, без дискриминације у односу на финансијске могућности, место становања, врсту обољења, време приступа здравственој служби или у односу на неку другу различитост која може да буде узрок дискриминације.

Закон о јавном здрављу уређује остваривање јавног интереса у здрављу кроз активности усмерене на очување физичког и психичког здравља становништва, очување животне и радне околине, а нарочито у погледу здравља осетљивих друштвених група. Заводи за јавно здравље сарађују са осталим учесницима у систему јавног здравља у доношењу и спровођењу програма који промовишу јавно здравље и у активностима васпитања за здравље.

Законом о младима уређују се мере и активности које предузимају Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, а које имају за циљ унапређивање друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање потреба и интереса младих у свим областима које су од интереса за младе.

Кривични законик уређује кривичноправну заштиту од породичног насиља, злостављања и занемаривања детета, сексуалног злостављања деце, расне и друге дискриминације, трговине људима, трговине децом ради усвојења, заснивања ропског односа и других кривичних дела учињених на штету лица у посебно осетљивом положају, нарочито деце.

Сажетак (Резиме)

ЛАП представља резултат заједничког рада Општинске управе Пожега и Ромског центра Пожега, уз консултативну подршку релевантних институција које су допринеле бољем сагледавању могућности примене дефинисаних мера и активности у циљу унапређивања положаја ромске заједнице у Пожеги.

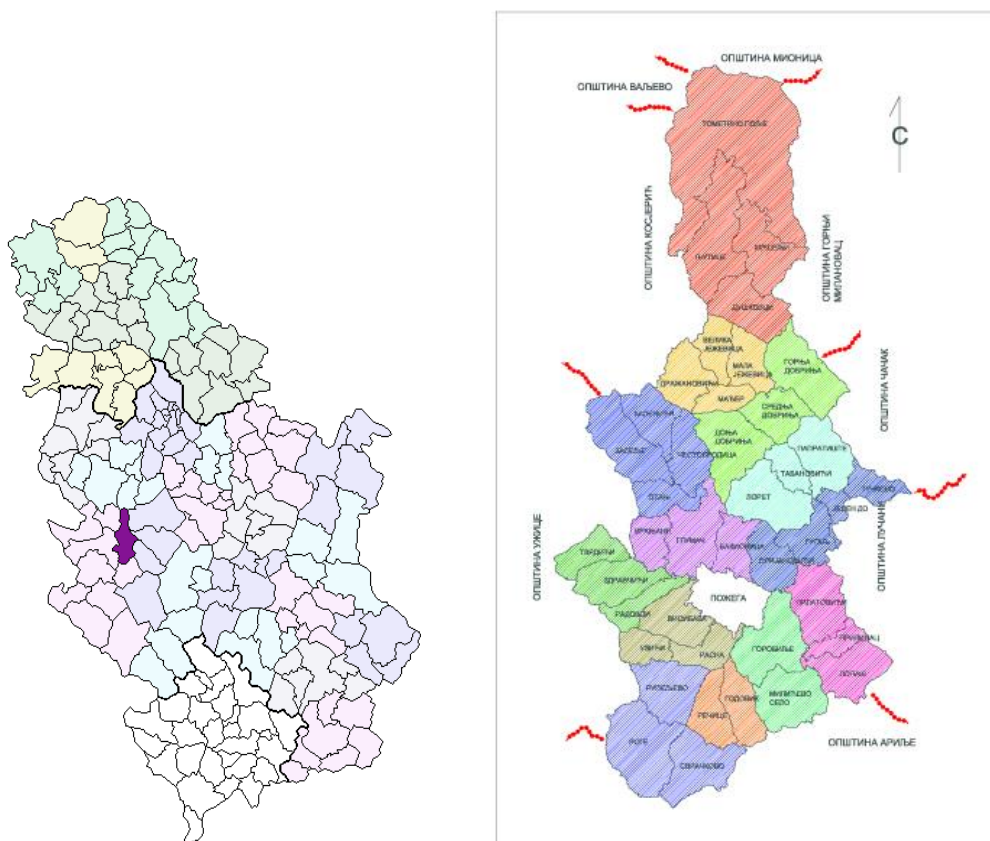
Израда ЛАП-а представља наставак интерсекторске сарадње која је иницирана кроз различите програмске активности, која ће се подстицати и у наредном периоду кроз унапређење положаја Рома у општини Пожега. Општина Пожега је у претходном периоду имала развијену политику подршке према ромској заједници, што између осталог показује чињеница да је једна од првих локалних самоуправа у којој је усвојен ЛАП. Суфинансирањем пројектних активности локалних организација подржано је очување традиције и културе ромске заједнице.

Комплексност стања потреба и проблема у заједници указује на неопходност снажније системске подршке у приоритетним областима деловања које ће бити дефинисане у даљем тексту ЛАП-а. У приоритетне области деловања укључене су активности које се односе на обезбеђивање квалитетног образовања за што већи број ромске деце, унапређење услова становања у ромским насељима, економско оснаживање кроз запошљавање и samozapoшљавање Рома и Ромкиња, бригу о здрављу и развијање здравих стилова живота припадника ромске заједнице, креирање ефикаснијих модела социјалне заштите, мапирање потреба и потенцијала, као и активно учешће младих у креирању политика за младе на локалном нивоу.

1. Општи подаци о општини

1.1. Административни и географски положај

Општина Пожега се налази у Западној Србији, у пространој котлини која представља најплоднији и истовремено најнижи део Златиборске области (надморска висина је 312 метара), обухвата површину од 426,5 км², има 42 насеља и 55 катастарских општина са око 30.000 становника. Према административној подели припада Златиборском управном округу. Граничи се са општинама Ужице и Косјерић на западу, са општином Ариље на југу, на северу је општина Мионица, а на истоку општине Горњи Милановац, Чачак и Лучани. Пожега је значајна саобраћајна раскрсница друмског и железничког саобраћаја. Пожега се налази на магистралном путу М-5 Београд- Црна Гора и удаљена је од Београда 180 км. Тренутно се гради ауто пут Београд-Јужни Јадран коридор 11 (ауто пут Е-75), који према пројекту пролази поред Пожеге, а релативно близу су и два мања аеродрома: Поникве код Ужица (удаљеност 41 км) и Лађевци (60 км) код Краљева. Кроз Пожегу такође пролази магистрална пруга Београд-Бар, крак пруге према Краљеву и регионални пут Ваљево-Ивањица. У Пожеги се налази највећа ранжирна станица на прузи Београд - Бар.

Слика 1. Карта Р. Србије, Просторна мапа организационо груписаних сеоских заједница (МЗ)
Општина Пожега

1.2. Општи подаци о становништву

1.2.1. Број становника и густина насељености

Општина Пожега обухвата површину од 426,5 км² (учешће у укупној површини Србије је 0,5%), на којој живи **29.638** становника (0,4% укупног броја становника Србије) у 42 насеља, односно 69 становника на км², што је ниже од републичког просека који износи 93 становника на км². Према објављеним резултатима пописа из 2011. године, у укупној популацији има 14.509 мушкараца и 15.129 жена. Пунолетних је 24.748. Сада је број становника у односу на попис из 2002. године мањи за 8%. Наставља се тренд негативне стопе природног прираштаја. У градском подручју живи 13.153, а у сеоском 16.485 становника.

1.2.2. Старосна и полна структура

Полна и старосна структура подразумевају удео становништва у појединим старосним групама и пропорцији мушког и женског становништва изражене у процентима. Старосна структура је у вези са репродуктивном и радном способношћу становништва. Полна структура зависи од наталитета, морталитета, миграције и ратова.

Општина/насеље	пол	Број становника	Старосне групе								Индекс старења
			0-19		20-39		40-59		преко 60		
			број	%	број	%	број	%	број	%	
Општина Пожега	с	29638	5586	18,85	7042	23,76	8975	30,28	8035	27,11	1,44
	м	14509	2881	19,86	3644	25,12	4388	30,24	3596	24,78	1,25
	ж	15129	2705	17,88	3398	22,46	4587	30,32	4439	29,34	1,64
Градско насеље	с	13153	2713	20,63	3573	27,16	4054	30,82	2813	21,39	1,04
	м	6319	1391	22,01	1818	28,77	1868	29,56	1242	19,66	0,89
	ж	6834	1322	19,34	1755	25,68	2186	31,99	1571	22,99	1,19
Сеоска насеља	с	16485	2876	17,45	3469	21,04	4921	29,85	5222	31,68	1,82
	м	8190	1490	18,19	1826	22,30	2520	30,77	2354	28,74	1,58
	ж	8295	1386	16,71	1643	19,81	2401	28,95	2868	34,58	2,07

Табела 1: број и удео старосних група са индексом старења 2011. године

Извор: Попис становништва 2011., књига 2

Према резултатима пописа из 2011. године, у општини Пожега најмлађи контингент становништва у укупном становништву учествује са 18,85%, а учешће младих је веће у градском насељу. Удео млађег средовечног становништва је већи у градском насељу. Промене које су настале у односу на претходни попис огледају се у виду изједначеног удела старијег средовечног и повећаног удела старих. 27,11% укупног становништва Пожеге је старије од 60 година. У најстаријој старосној групи се уочавају велике разлике у уделу мушког и женског становништва, што је у вези са дужим очекиваним трајањем живота женског становништва. Сходно повећаном уделу старог и смањеном уделу младог становништва повећана је и вредност индекса старења са 1,19 у 2002. на 1,44 у 2011. години.

Просечна старост становништва општине Пожега, према подацима пописа становништва из 2011. године, износи 44,1 година и то 41,4 у градском и чак 46,5 година у сеоским насељима. Просечна старост је виша у односу на просек за Републику Србију (42,2) и Златиборски округ (42,3). На основу просечне старости становништва види се да се наша општина налази у стадијуму најдубље демографске старости (гранична вредност је 43 године). Градско становништво је нешто млађе, па се налази у стадијуму дубоке демографске старости. Коефицијент маскулинитета (број мушкараца на 1000 жена) износи 959 - у градском насељу 925, а у сеоским срединама 987.

1.2.3. Образовна структура

Образовна структура становништва је индикатор писмености и степена завршеног образовања становништва.

Анализа образовне структуре становништва обухвата становништво старо 15 и више година. У сеоским насељима изражена је велика разлика у учешћу мушкараца и жена у најнижим категоријама школске спреме, што се може приписати високом уделу контингента старијих жена, али и због запостављања образовања женске деце. Велика је диференцијација у нивоу образовања између градских и сеоских насеља, где градска насеља имају повољнију образовну структуру управо због већег удела младог становништва. Код лица са вишом и високом стручном спремом се не уочавају битне разлике у уделу мушког и женског становништва.

Према подацима последњег пописа становништва у општини Пожега доминантна категорија су лица за завршеном средњом школом (49%). Образовну структуру у односу на претходне пописне године карактерише смањен удео лица без школске спреме и лица са основном школом, док се удео високообразованих повећава (5,8% са завршеном високом школом). Што се удела високообразованих становника наше општине тиче, нешто је нижи од просека за Златиборски округ (6,5%) и знатно нижи од Републичког просека (10,6%). Удео лица без школске спреме износи 3,04%.

1.2.4. Остало

Према резултатима пописа становништва из 2011. године 28.956 или 97,69% Пожежана су се изјаснили као Срби, 0,74% као Роми док остали народи чине 1,57% укупног становништва. На подручју општине Пожега од 2002-2011. године удео активног становништва се смањило са 49,5% на 45,9%, с тим што је дошло до интензивног смањења опште стопе активности женског становништва са 45,9% на 38,3%, док се општа стопа активности мушкараца незнатно смањила (са 54,6% на 53,8%). Удео лица са личним приходом порастао је са 19,2% на 22,2%, а удео издржаваног смањен са 31,2% на 27,7%.

Међу издржаваним становништвом доминира младо становништво предшколског и школског узраста, вредности њиховог удела указују на све ниже стопе наталитета. Разлике у полној структури издржаваног становништва израженије су у сеоским насељима, што је последица мање активности женског становништва у селима, односно већег удела домаћица у издржаваном становништву.

1.2.5. *Образовање, култура, туризам*

Образовање

Образовање на подручју општине Пожега реализује се преко образовних институција: једне предшколске установе, две матичне основне школе и средњих школа (гимназија, техничка школа и пољопривредна школа). Број деце предшколског узраста у општини Пожега износи 2028 (6.3% од укупне популације), док број деце школског узраста износи 3626 (12.4% од укупне популације). Број ученика у основним школама износи 1.958 ученика.

Основна школа Емилија Остојић као матична школа и са сеоским подручјима има 970 ученика док школа Петар Лековић броји 1.092 ученика. Што се тиче средњих школа, у њима се образује укупно 1.520 ученика (Гимназија броји 458 ученика, Техничка школа 458, а Пољопривредна 604 ученика).

Гимназија у Пожеги има дугу традицију, јер постоји још од 1921. године. Данашњи назив Гимназија Свети Сава носи од 1991. године. Гимназију похађа више од 450 ученика распоређених у 16 одељења и то осам друштвено-језичког, шест природно-математичког и два информатичког смера. Школа располаже модерном и добро очуваном зградом са 15 учионица, два кабинета за информатику, једном специјализованом учионицом, библиотеком, фискултурном салом, канцеларијама и другим помоћним просторијама. Гимназија поседује спортске терене за кошарку, рукомет, мали фудбал и тенис. У школи је у наставном процесу запослено 40 радника.

Пољопривредна школа Љубо Мићић је основана 1956. године. Основна делатност Школе је средње стручно образовање у области пољопривреде, производње и прераде хране у трогодишњем и четворогодишњем трајању. Образовни профили су: пољопривредни техничар, ветеринарски техничар, прехранбени техничар, зоотехничар, техничар хортикултуре, а у трогодишњем школовању: пекар, месар, механичар пољопривредне технике, произвођач прехранбених производа. Школу похађа око 600 ученика, а наставни кадар броји 54 запослена. У склопу школе је и Дом за ученике. Дом располаже са три објекта намењена за смештај ученика и капацитетом од 21 собе. На смештај и исхрану Дом прима 120 ученика.

Техничка школа у Пожеги основана је 1990. године. Школа образује кадар за 5 верификованих подручја рада: машинство и обрада метала (5 профила), економија, право и администрација, геологија, рударство и металургија, трговина, угоститељство и туризам, у трогодишњем и четворогодишњем школовању. Школу похађа 458 ученика, а запослено је 60 наставника. У оквиру школе ради Регионални центар за образовање одраслих, једина таква установа у Западној Србији коју је акредитовало Министарство просвете, науке и технолошког развоја. Регионални центар ради од 2011. године и у сарадњи са релевантним институцијама на локалном и регионалном нивоу врши преквалификацију и доквалификацију одраслих у складу са потребама привреде на регионалном нивоу.

	Попис 2002.			Попис 2011		
	укупно	младићи	девојке	укупно	младићи	девојке
Укупно становништво 15 и више година	27.472	13.405	14.067	25.762	12.482	13.280
Без школске спреме	1.728	232	1.496	784	75	709
Непотпуно основно образовање	5.950	2.600	3.350	3.897	1.480	2.417
Основно образовање	6.720	3.256	3.464	5.841	2.756	3.085
Средње образовање	11.090	6.231	4.859	12.634	6.935	5.669
Више образовање	854	455	399	1.054	502	552
Високо образовање	961	541	420	1.488	706	782
Непознато	169	90	79	64	28	36

Табела 2. Структура становништва старог 15 година и више према школској спреми и писмености /попис 2011, Републички завод за статистику

Неписмена лица - према попису из 2011. године, 550 лица је регистровано као неписмено, односно 2,03% становништва. Од тога неписмених младих узраста од 10-14 година регистровано је 3, младих узраста од 15-19 година регистровано је 3, док је неписмених младих узраста од 20-34 године регистровано 13. Удео неписменог становништва бележи константан пад и достигао је ниво повољнији од Округа и централне Србије. Преко 85% неписмених на територији општине чине жене старије од 65 година. Међутим, образовна структура у Општини је и даље испод нивоа који бележи Златиборски округ и знатно испод нивоа централне Србије.

Када су у питању подаци о компјутерској писмености на нивоу Златиборске области, 57,21% становништва се изјаснило као компјутерски неписмено, док делимично познавање рада на рачунару има 14,65% становништва, а 28,14% чине лица која су се изјаснила да су компјутерски писмена. Када су питању компјутерски неписмена лица 52,71% чине жене, а 47,29% мушкарци.

Култура

Стање културе у општини Пожега може се оценити као делимично задовољавајуће. Културне институције у општини Пожега су: Народна библиотека и Културни центар. Повремено се, као носиоци културних дешавања у Општини, укључују и поједине јавне установе, организације и удружења (школе, вртић, Црвени крст, Српска православна црква, невладине организације, фолклорне групе, хорови, певачке групе ...). На територији општине Пожега постоји велики број културних добара и заштићених споменика културе. Као просторна целина која се издваја по значају јесте целина кружног градског трга. На градском подручју општине евидентирано је 38 објеката као градитељско наслеђе од великог значаја.

Туризам

Пожега се налази на железничком међународном правцу Београд Бар и инфраструктурном коридору Београд-Јужни Јадран (који је почео да се гради). Општина је сврстана у туристичку зону и регију II степена и карактеришу је различити природни и антропогени потенцијали за развој туризма. Ресурсно атракцијску основу за

развој туризма општине можемо сврстати у 3 програмске области које потенцијално представљају окосницу будућег развоја туризма:

1. заједница села (рурални простор) општине Пожега
2. подручје РОШКА БАЊА
3. културно- историјска баштина

Здравство

Здравствена заштита становништва општине Пожега остварује се у следећим установама:

- Дом здравља Пожега, на примарном нивоу, односно Општа болница Ужице као део Здравственог центра Ужице на секундарном нивоу
- истурено одељење Опште болнице Ужице у Пожеги обезбеђује здравствену заштиту за становништво Пожеге, Косјерића и Ариља
- приватним амбулантама и апотекама.

Дом здравља Пожега носилац је примарне здравствене заштите у општини и пружа осигураницима превентивне, дијагностичке, терапијске и рехабилитационе услуге у циљу спречавања, сузбијања, раног откривања и лечења болести и повреда. С обзиром на то да се подручје које покрива налази на једном од највећих саобраћајних чворишта и појаса интензивног саобраћаја, ка њему гравитира око 30.000 корисника здравствених услуга из општине Пожега као и део становништва суседних општина и особа у транзиту. Организациону структуру ДЗ чини 12 служби, 1 одсек и 4 теренске амбуланте, формиране према критеријуму којим је подржано рационално, ефикасно, благовремено и квалитетно пружање здравствене заштите кроз: лабораторијску дијагностику, стоматолошку здравствену заштиту, пнеумофизиолошку здравствену заштиту, кућно лечење и негу, здравствену заштиту деце и школске деце, радиолошку и ултразвучну дијагностику, физикалну медицину и рехабилитацију и здравствену заштиту одраслих становника. У оквиру ДЗ налазе се здравствене амбуланте Жежевица, Роге, Горња Добриња и Јелен До, као и одсек за хитну медицинску помоћ, здравствену заштиту радника, здравствену заштиту жена, специјалистичко-консултативне службе (неуропсихијатријска, интернистичка, офтамолошка и ОРЛ амбуланта).

У оквиру Службе за здравствену заштиту одраслог становништва се пружа хитна медицинска помоћ континуирано 24 сата. У Дому здравља није формирана посебна служба хитне медицинске помоћи (служба се формира у складу са законским и подзаконским актима за територију од 25.000 становника). Одсек хитне медицинске помоћи Службе за здравствену заштиту одраслих становника, збрињава ургентне случајеве и излази на терен. Због најквалитетније и најбезбедније помоћи акутно оболелима и повређенима и избегавања нежељених догађаја, формирање Службе хитне медицинске помоћи је приоритетан стратешки програм Дома здравља. Болница функционише са два одељења: Одељење интерне медицине и Одељење пнеумофизиологије и два одсека: Одсек за лабораторијску дијагностику и Одсек кухиње и хигијене.

1.2.6. Социјална заштита

Организације ангазоване на пружању и развоју социјалних услуга на нивоу општине су:

- Центар за социјални рад са домским одељењем за смештај одраслих и старијих
- Црвени крст
- Удружења грађана

Центар за социјални рад са домским одељењем за смештај одраслих и старијих

Социјална заштита становништва на подручју општине Пожега реализује се преко Центра за социјални рад Пожега. Центар у свом саставу има и домско одељење за смештај старих и пензионера. У складу са законом о социјалној заштити Центар има овлашћења и обавезу спровођења социјалне и породично-правне заштите грађана на територији општине за коју је основан.

Права која грађани остварују у систему социјалне заштите преко Центра су: заштита деце, омладине, одраслих и старих лица, материјално обезбеђење, додатак за помоћ и негу другог лица, право на помоћ за оспособљавање за рад, право на смештај у другу социјалну установу или породицу. Према Одлуци скупштине општине у проширена права спадају: једнократне новчане помоћи, помоћ за набавку опреме за смештај у установу социјалне заштите, погребни трошкови и друге помоћи у натури.

У општини се спроводе сва права грађана у социјалној заштити која се финансирају из буџета Републике, док је недовољно развијена социјална заштита грађана која се финансира из буџета локалне самоуправе. Према планираној реформи система социјалне заштите, предвиђена је децентрализација, што подразумева преузимање надлежности у развоју социјалне заштите од стране локалне самоуправе и њену активну улогу у развоју нових услуга социјалне заштите у складу са потребама грађана. Решењем надлежног Министарства у Центру за социјални рад је 2003. године основана посебна организациона јединица за смештај одраслих и старијих лица. Капацитет је 50 корисника, али због потреба наших суграђана и великог броја захтева за смештај лица ван наше Општине увек постоји листа чекања.

Црвени крст Пожега

Основни правци деловања организације Црвеног крста у Пожеги су пружање помоћи угроженим лицима, стална брига о старима и болеснима, здравствено – васпитно образовање омладине и одраслих, тражење несталих лица, припрема становништва за деловање у ванредним и другим ситуацијама, обука из прве помоћи и самопомоћи, кућна нега, организација смештаја и снабдевања становништва. У оквиру рада ЦК Пожега постоји и Омладинска теренска јединица "Tutti Fratelli". ОТИ "Tutti Fratelli" спроводи акције које су у складу са принципима Црвеног Крста. С обзиром на то да овакве акције окупљају велики број младих, оне су и сјајна прилика за дружење теренаца. Те акције су углавном показне вежбе поливалентних екипа, припрема за слање помоћи угроженима, пружање прве помоћи на спортским такмичењима, рад са младима, едукација младих чланова, што им омогућава да стекну знање које немају

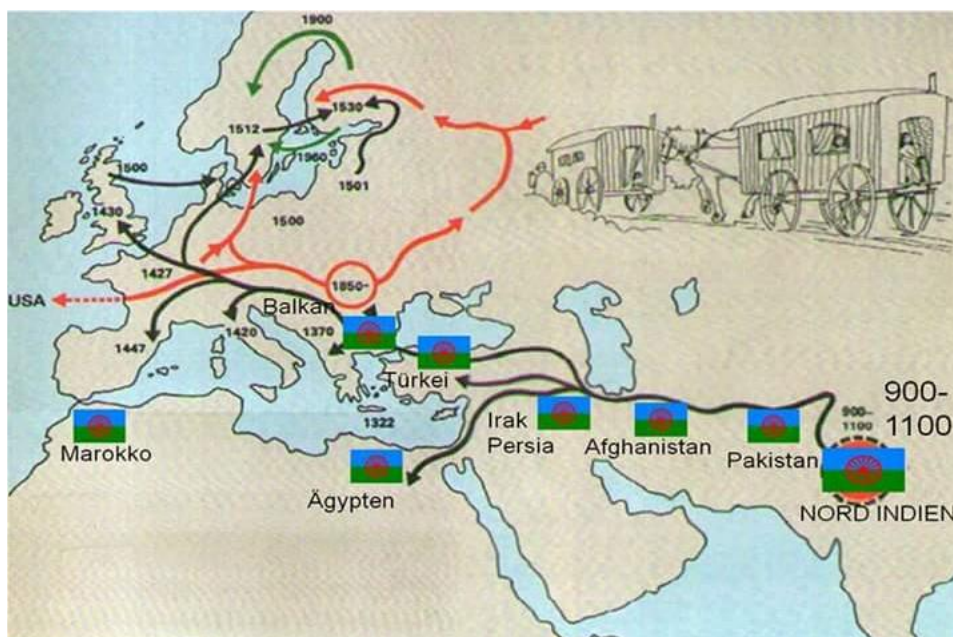
прилике да стекну у школи. Народну кухињу Црвени крст Пожега финансира из буџета општине и других средстава. Додатне изворе прихода добија од издавања својих просторија у комерцијалне сврхе. Данас ова организација запошљава 5 сталних радника. Располаже довољним бројем стамбеног простора, кухињом, рестораном, возилима и стручним и опремљеним кадром који омогућавају њено правилно функционисање

2. Општи подаци о Ромима

Иако о пореклу Рома и њиховој историји не постоје систематизовани писани историјски извори, на основу постојећих писаних трагова, литературе и на основу проучавања легенди и усменог предања, истраживачи су сагласни да Роми воде порекло из Индије. Томе у прилог иде и језик Рома у коме постоје очувани трагови њиховог индијског порекла. Различита истраживања показују да су се Роми током векова селили из Индије.

О разлозима покретања Рома из Индије говоре многе легенде, али је извесно да су њихове сеобе биле условљене ратовима и сталним прогонима којима су Роми били изложени. Наиме, походи освајача натерали су Роме да се склањају пред непријатељима. Због тога су напустили своју постојбину, а та судбина их је пратила током свих каснијих кретања. Према неким подацима, велика сеоба Рома из Индије је била покренута страшним нападима моћних арапских освајача почетком XI века.

Прва дестинација је била Блиски Исток. Одатле је једна група, преко Кавказа, дошла у Русију, друга до Северне Африке (отуд за Роме постоји и назив Египћани). Једна група се упутила ка Грчкој. Одатле су кренули ка балканским и другим европским земљама. На основу неких података, Роми су живели у Персији већ у IV веку. Поједини научници сматрају да су се Роми доселили у земље Византијског Царства у IX веку. Међутим, први поуздани писани траг о Ромима потиче из 1068. године. Ради се о тексту о животу св. Ђорђа Антонског, састављеном у манастиру Ивиرون на Атосу, у коме се говори о Адсинканима у Цариграду и у вези са овим записом постоји сагласност истраживача да се ради о Ромима. Из Источне и Јужне Европе Роми су се даље расељавали у земље Централне и Западне Европе, а стигли су, у мањем броју, и до Скандинавије. На просторе Јужне Америке Роми су долазили из Шпаније између XVI и XIX века, а на просторе Северне Америке и Аустралије стигли су тек у XIX и XX веку као печалбари (Ђурић, 1987). Роми данас живе у свим земљама света. Тешко је са сигурношћу утврдити број. Према неким проценама, само у Европи живи између 10 и 15 милиона Рома.

Мапа миграција Рома из Индије

2.1. Ромски покрет

Ромску популацију карактерише значајно виша стопа сиромаштва и незапослености у односу на остатак становништва. Будући да немају довољно представника у политици и институцијама, мали је број оних који могу да заступају интересе ромске популације. Велику препреку представља и веома ниска стопа писмености међу припадницима ромске популације: процентуално је мали број школованих, а највећи број припадника има завршену само основну школу или чак ни њу: скоро 50% ромске деце није уписано у школу, док око 65% Рома нема завршену основну школу. Овакав тренд води ка томе да мање од 1% Рома заврши више или високо образовање. Као разлоге за то углавном наводе сиромаштво односно недостатак услова за школовање. Управо то их онемогућава приликом тражења запослења.

Стање није боље ни у економском аспекту, будући да више од половине припадника ромске популације живи у сиромаштву. То илуструје и чињеница о просечној старости Рома, мада незваничног карактера, да мање од једног процента Рома живи дуже од 60 година. Положај жена је такође на незавидном нивоу, обзиром да је мање од петине запослено.

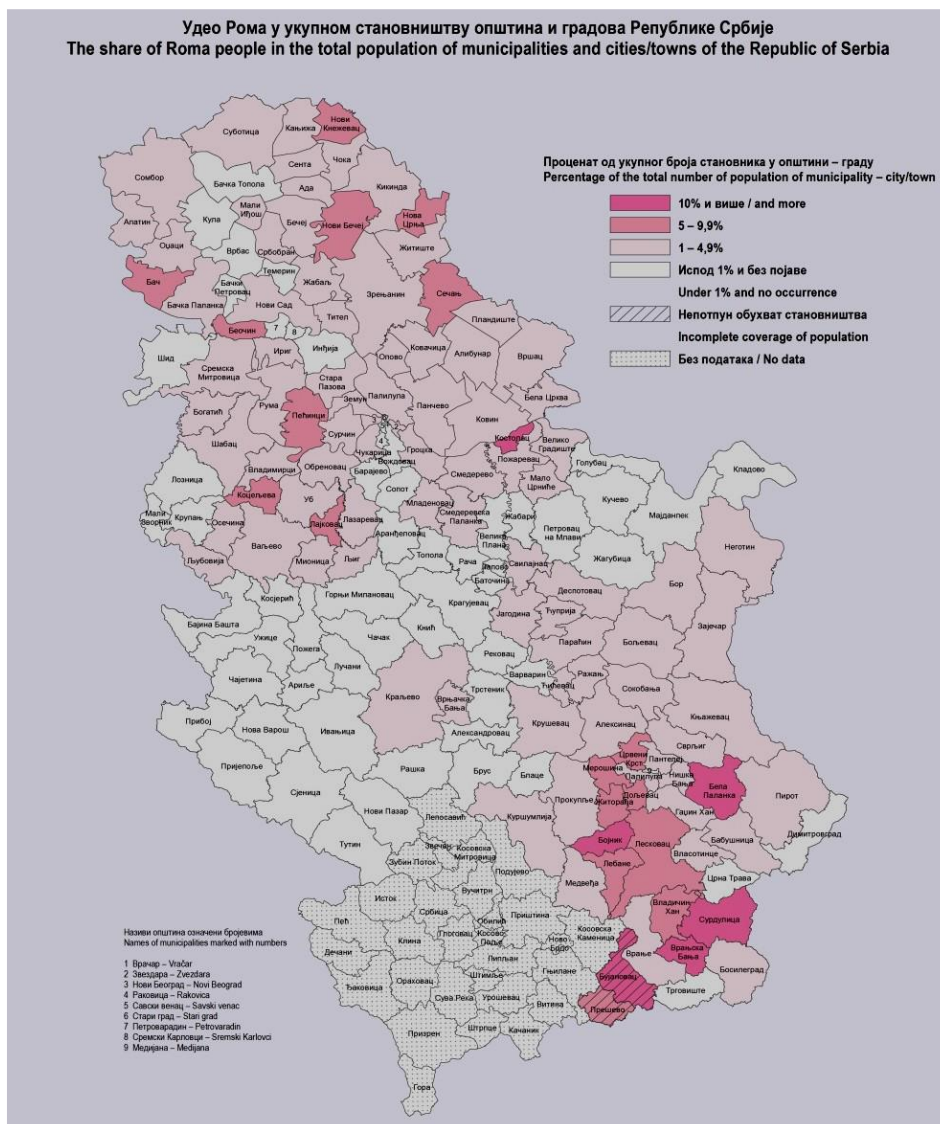
Застава Рома је плава у горњем делу, што асоцира на небо, слободу и безгранично пространство и живот под ведрим небом и зелена у доњем, што асоцира на траву, друм и стална путовања. У средини је црвени точак са 16 паока који је симбол номадског живота и прогона Рома. Под ромском заставом никада није вођен нити један рат.

Најважнији празници су Ђурђевдан/Едерлези, Василица и Бибија. Роми широм света прослављају 8. април као Светски дан Рома у част првог Светског конгреса Рома, који је одржан 8. априла 1971. у Лондону. Тада је за ромску химну проглашена “Ђелем, Ђелем”, а установљена је и ромска застава.

Комисија за људска права у Женеви је 1977. године донела резолуцију по којој су Роми *индијска историјска, културна и језичка мањина* и да, сходно томе, уживају заштиту и права која су утврђена документима Уједињених нација. Од тада се међународна организација Рома, основана 1971. год. у Лондону, обраћа Уједињеним нацијама и њеним органима, захтевајући да као невладина организација постане чланица међународне заједнице, тражећи заштиту припадника Рома у свим земљама где они живе и залаже се да Роми, као етничка, културна, језичка и социјална мањина имају право на свој национални и културни идентитет (упор: Ђурић, 1987: 203). Међународна ромска заједница, као невладина организација Рома, 1979. год. добија консултативни статус при Економском и социјалном савету Уједињених нација, те на тај начин заступа интересе Рома на међународном нивоу (Ђурић, 1998: 72). Али, заштита људских и мањинских права Рома није само у домену права и примене права. Како извештава Европски комитет за миграције 1995. године који се бави положајем Рома у Европи, Роми су у неповољном положају у скоро свим областима живота: у образовању, запошљавању, здравству, становању и учешћу у јавном животу.

2.2. Општи подаци о Ромима у Србији

У Србији, према званичним подацима живи 148.000 Рома¹. Према подацима ромских удружења грађана, у Србији живи између 400.000 и 600.000 Рома. Највећи број живи у дивљим насељима без основних инфраструктурних услова.

Прикупљање података о остваривању економских, социјалних и културних права, међу којима су право на рад, становање, социјалну заштиту, образовање и запошљавање од суштинске је важности за процес унапређења приступа овим правима за све, па и за Роме. Комитет УН за економска и социјална права тражио је од Републике Србије да поменуте податке прикупља редовно, у односу на показатеље који су везани за људска права, и разложено – између осталог и у односу на етничко порекло.

¹ <http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20priпадnost-Ethnicity.pdf>

Према подацима прикупљеним Пописом становништва 2011. године и обрађеним у студији „Роми у Србији” посредно су изведени показатељи сиромаштва Рома и Ромкиња.

2.2.1. *Образовање*

Поред тога што спада у основна људска права, образовање је и предуслов за остваривање многих других људских права – оно је неопходно како за излазак из сиромаштва, које је препознато као преовлађујући проблем ромске националне мањине, тако и за пуно друштвено укључивање Рома и Ромкиња. Истраживање вишеструких показатеља о положају жена и деце у Републици Србији², указују да је тек 80% деце из ромских насеља која су похађала први разред основне школе похађало и предшколски припремни програм (код опште популације обухват је 98%), а само 69% ромске деце кренуло је у први разред основне школе на време (код опште популације је 97%), 64% деце ромске националности заврши основну школу (код опште популације је 93%). Свега 22% деце ромског порекла похађа средњу школу (код опште популације је 89%). Посебан проблем је то што девојчице напуштају школовање и заснивају породице између 15. и 19. године. Чак 43% девојчица ромске националности у овом узрасту прекида школовање ради удаје. Код девојчица исте доби у општој популацији овај проценат је 4%.

Последице искључености из образовања утичу на конкурентност Рома и Ромкиња на тржишту радне снаге – удео неписмених у укупној ромској популацији старијој од девет година са 15,1% и даље је изнад националног просека од 2%. Забрињавајући су подаци који указују на стечени степен стручне спреме: преко 1/3 Рома и Ромкиња – 34,2% нема завршену осмогодишњу школу, 1/3 Рома и Ромкиња има основно образовање; удео Рома и Ромкиња са средњим образовањем је 11,5%, а са високим само 0,7%.

Постојећи налази³ указују на то да је укљученост деце и младих из ромске заједнице у образовни систем незадовољавајућа, нарочито у средњошколском и високошколском образовању. Иако је, захваљујући бројним политикама и мерама које су уведене остварен одређени напредак у протеклих десет година, постојећи подаци указују на то да је проблем и даље велики и да су критичне тачке: укључивање у предшколско васпитање и образовање ради адекватне припреме за основно образовање, редовно похађање и завршавање основног образовања, као и прелазак у средње образовање, који представља и најкритичнију тачку јер на нивоу средњошколског образовања долази до највећег осипања.

² Истраживање је 2014. године спровео Републички завод за статистику, уз техничку и финансијску подршку UNICEF-а,

³ Приликом идентификације кључних проблема у образовању Рома и Ромкиња као доминантан извор података коришћени су резултати *Истраживања вишеструких показатеља жена и деце у Србији 2014. и Истраживања вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014.* Републички завод за статистику и UNICEF, 2014. (Multiple Indicator Cluster Survey-MICS) које је у Републици Србији спроведено 2014. године, али и 2005. године. Чињеница да се свака анализа образовања Рома и Ромкиња у Републици Србији суочава са недостатком системских података који би омогућили праћење остваривања права на квалитетно образовање за децу из ромске заједнице указује сама по себи на то да решавање постојећих проблема у образовању Рома и Ромкиња још увек није добило високо место на дневном реду текућих реформских процеса у области образовања у Републици Србији.

2.2.2. Становање

Ромска насеља су просторне градске и ванградске (сеоске и приградске) целине претежно настањене припадницима ромске националне мањине, често виђена и као места просторне и друштвене сегрегације Рома и Ромкиња. Према проценама стручњака, око 70% Рома и Ромкиња у Републици Србији живи у ромским насељима од којих је 58% настало пре 1945. године, што укључује и 47% насеља насталих пре почетка XX века.

У Србији 2015. године мапирано је 583 „подстандардних“ ромских насеља, од којих је знатан део настао пре више од 45 година.⁴

- у региону Војводине 65% насеља старије је од 45 године,
- у јужној и источној Србије 61%,
- у региону Шумадије и Западне Србије 53%, док је у региону Београда, овај проценат најнижи и износи 33%
- 57% Рома и Ромкиња у Србији живи у ромским насељима,
- 73% Рома и Ромкиња има мање од 10 м² по члану домаћинства у односу на 26% већинско становништво,
- 54% ромских домаћинстава у кући не поседује купатило, према нешто мање од 10% неромских домаћинстава.⁵

Наведени услови становања имају велики утицај на успешност наредне генерације на успех у школи и друштву.

2.2.3. Запошљавање

Један од услова за успешну интеграцију Рома јесте економско оснаживање и запошљавање, односно стварање бољих услова за повећање запошљивости Рома. Највећи проблеми са којима се Роми суочавају када је запослење у питању јесу низак образовни статус која за последицу има неконкурентност на тржишту рада. На ове аномалије, надовезује се недостатак личних докумената (правно-невидљива лица) као и дискриминација са којом се суочава ромска популација приликом запошљавања. Због ниског образованог статуса Роми најчешће обављају најтеже и најмање плаћене послове. Иако у неким програмима које нуди Национална служба за запошљавање и друге институције које се баве интеграцијом ромске популације нуде одређене субвенције за запошљавање ромске популације, веома мали број Рома бива запослен.

Још један од проблема са којима се суочава ромска популација јесте слаба информисаност о програмима који су намењени слабо запошљивим категоријама становништва. Груписањем према занимањима која обављају може се сагледати и професионална структура Рома и Ромкиња. Област у којој се Роми најчешће радно ангажују јесте сива економија. Већина је изван система запошљавања. Нису легално економски активни и махом се воде као незапослени.

На основу статистичких података о демографским обележјима становништва и посматрања економске структуре уочене су разлике између економске активности Рома

⁴ ОЕБС, *Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији*. Београд: Мисија ОЕБС-а у Србији, 2015, <http://www.osce.org/sr/serbia/159746?download=true>

⁵ UNHCHR и Комесаријат за избеглице Републике Србије, *Процена потреба интерно расељених лица у Републици Србији*, Београд, 2011.

и Ромкиња и укупне популације. Упркос томе што је код Рома и Ромкиња и код укупне популације уочљив пад удела активног и пораст удела неактивног становништва, коефицијент економске зависности (однос броја активних, издржаваних и лица са личним приходом) показује да се у Републици Србији број издржаваних у међупописном периоду (2002 – 2011) смањило за око 15,0%, као и да је број лица са личним приходом порастао за око 10,0%. Истовремено, број издржаваних Рома и Ромкиња порастао је за 69,1%, док се број лица са личним приходом смањило за преко једне половине (51,0%).

Најчешћа радна ангажовања Рома	%
чистачи, помоћни радници	59 %
возачи и занатлије	10,8 %
пољопривредници	9,9 %
продавци	8,9 %
грађевински радници	6,9 %
ноћни чувари и конобари	2,6 %
уметници	1,5 %

Извор: Републички завод за статистику, 2011. година

Дакле, промене у економским структурама ромског становништва у односу на укупно становништво нису се одвијале истим смером и интензитетом. Повећање удела неактивног, пре свега издржаваног становништва, представља негативну компоненту економског просперитета која утиче и на одређивање социјалног положаја Рома и Ромкиња.

У том смислу треба поменути да је 2011. године у Републици Србији на 100 активних било 147 неактивних становника, док је код Рома и Ромкиња на 100 активних било 257 неактивних (пре свега издржаваних) лица. Како се у активно становништво убрајају лица која обављају занимање и незапослена лица (лица која су некада радила и лица која активно траже посао)⁶, треба скренути пажњу на то да од укупно активних Рома и Ромкиња, њих 59,0% чине незапослена лица, што је знатно изнад националног просека који износи 22,4%.

⁶ Попис становништва, домаћинства и станова 2011, Књига 7: Економска активност, Републички завод за статистику, Београд, 2013, стр.10-11.

Укупно становништво и Роми у Републици Србији према економској активности, 2002-2011. године

СТАНОВНИШТВО СРБИЈЕ					РОМИ			
Година	Укупно	Активни	Нективни	Активни који обављају занимање	Укупно	Активни	Неактив	Активни који обављају занимање
2002.	7.498.001	3.415.546	4.082.455	2.642.987	108.193	35.468	72.725	18.708
%	100	45,6	54,4	77,4	100	32,8	67,2	52,7
2011.	7.186.862	2.971.220	4.215.642	2.304.628	147.604	41.237	106.367	16.887
%	100	41,3	58,7	77,6	100	27,9	72,1	41,0

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији **РОМИ У СРБИЈИ**; Проф. др Светлана Радовановић Доц. др Александар Кнежевић ИСБН 978-86-6161-120-9, страна 79

Показатељи економске немоћи ромског становништва	
Опис стања	Показатељ
Економски неактиван	72,1%
На 100 пословно активних Рома долази	257 неактивних
На 100 пословно активних особа из већинске популације	147
Рад на црно	нема података
Социјална примања су једини извор прихода	27,6 %

Извор : Попис становништва 2011. година

Уочљива је полна диференцијација код активних Рома и Ромкиња који обављају занимање, јер мушкарци чине 77,5%, а жене 22,5%, што представља знатну разлику у односу на национални ниво, где мушкарци чине 57,9%, а жене 42,1% од укупно активних који обављају занимање. У том смислу треба поменути да су раније ступање у брак, рађање и матерински статус, као и ниво образовања, значајнији чиниоци женске активности, као и да специфичне особености положаја жена представљају један од важнијих узрока толиких разлика у нивоима економске активности Ромкиња и осталог женског становништва Републике Србије.

Према подацима о економској активности Рома и Ромкиња у Републици Србији, може се закључити да је у међупописном периоду значајно опао проценат запослених Рома и Ромкиња и то за 5,95%. Реч је о статистички значајним разликама које указују на то да је у условима када је донета прва Стратегија о унапређењу положаја Рома и Ромкиња којом су, поред осталог, биле предвиђене и мере активне политике запошљавања Рома и Ромкиња, њихов положај погоршан. О економској немоћи говоре и подаци који указују на то да више од једне четвртине (27,6%) од укупног броја ромских домаћинстава своје приходе остварује преко социјалних примања.

2.2.4. Социјална и здравствена заштита

О социјалној и здравственој угрожености Рома и Ромкиња, нарочито деце и жена, указује „Истраживање вишеструких показатеља о положају жена и деце у Републици Србији“⁷, које је 2014. године, уз техничку и финансијску подршку УНИЦЕФ-а, спровео Републички завод за статистику:

- процењена стопа смртности одојчади међу децом у ромским насељима износи 13 на хиљаду живорођене деце, што је дупло већа стопа од националног просека;
- 10% деце у ромским насељима је потхрањено, а 19% заостаје у расту, што је за око пет пута већа стопа у односу на децу из осталих етничких група;
- 13% ромске деце је примило све вакцине на време, односно до краја прве године, а код деце из опште популације тај обухват је 71%;
- према подацима УНИЦЕФ-а, од укупног броја корисника услуга центара за социјални рад 45.050 су припадници ромске националности, што је скоро трећина од укупног броја Рома и Ромкиња пописаних 2011. године. То значи да је у ромској популацији удео корисника услуга социјалне заштите скоро четири пута већи него у укупном становништву у Републици Србији.
- у старосној структури Рома и Ромкиња корисника система социјалне заштите, 47,2% су одрасле особе, 31,1% су старије особе и деца, а младих је 21,7%.
- Деца узраста до 17 година чине 27,6% свих корисника центара за социјални рад, а заједно са младима (18–26 година), којих има 9,8%, представљају укупно 37,3% свих корисника центара за социјални рад, а тиме и другу по величини групу корисника центара.
- Роми су релативно млада популација. Званична статистика говори да деца узраста до шест година чине преко 15% укупне ромске популације, а да деце узраста од 7 до 14 година има преко 16%. Процењује се да би се број ромске деце у узрасту који одговара припремном периоду за школу (од три до шест година) и основној школи могао кретати приближно између 60.000 и 120.000.⁸
- просечна старост Рома на територији Републике Србије према подацима пописа становништва из 2011. године је 27,2 године.⁹ Просечна старост ромских жена и мушкараца је за 14, односно 12 година нижа од просечне старости жена и мушкараца опште популације. С обзиром на раширеност фактора који негативно утичу на стање здравља у ромској популацији као што су сиромаштво, лоши животни услови и друштвена искљученост постоји неопходност предузимања активности на повећању знања и информисања о правима на здравствену заштиту, здрављу и здравим стилевима живота у ромској популацији. У оквиру унапређења здравствене заштите ромске популације која је неодвојива од побољшања животног окружења у ромској заједници посебан значај има унапређење здравствене заштите деце и жена у репродуктивном периоду.

Пописом из 2011. године први пут су обухваћени и бескућници, а према добијеним налазима међу њима је 5.719 Рома и Ромкиња, што је једна трећина од свих пописаних бескућника. Поред тога, пажњу треба скренути и на чињеницу да су пописана 1.553 домаћинства која живе у просторијама насељеним из нужде. Чланови

⁷<http://www.unicef.rs/files/publikacije/MICS%20Serbia%202005/MICS%20Serbia%20executive%20summary%20SERBIAN.pdf>

⁸ <http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf>

⁹ Исто.

тих домаћинстава у Попису 2011. године се третирају као секундарни бескућници. Незнатну већину бескућника чине мушкарци (51,1%), а најзаступљенију старосну категорију ових лица представљају деца узраста до 14 година.

2.3. Општи подаци о Ромима у Пожеги

У Пожеги највидљивију националну мањину чине Роми, којих је према званичним подацима 221. Према подацима Ромског центра Пожега стварни број припадника ромске заједнице је неколико пута већи. Процене се крећу од око 450 (двострука вредост званичних података, што се сматра реалном проценом тзв. "тамних бројки") до броја од 600 до 700 (процене ромских НВО). Половина ромске популације је млађа од 25 година, док је само 4% старије од 60 година. Проценат незапослених је десет пута већи од просека укупне популације. Само 5% је економски активно, више од три четвртине прима неки облик социјалне помоћи, а за више од 80% породица то је једини извор прихода. Само 3% има сталне приходе од рада, док је број ромских жена које имају приходе од рада занемарљив и креће се испод 1%.

Роми су се настанили у Пожеги крајем 19. века, а ромско насеље које се налази на Лисишту, једно је од најстаријих насеља у граду. Роми претежно живе у два урбана, тренутно, нелегализована ромска насеља у сталним кућама. У насељу које се зове Горња мала које се налази на Лисишту живи 80% од укупног броја Рома. У насељу Доња мала која се налази у близини фабрике Будимка живи око 15% ромског живља, док је 5% Рома који не живе у овим насељима, већ су распоређени по граду на различитим локацијама.

Инфраструктура становања је најбоља у насељу Горња мала, где је током 2016. урађена реконструкција водоводне и канализационе мреже, све куће су прикључене на електричну мрежу и улице су асфалтиране. Велики број објеката не задовољава основне стамбене услове за живот. У насељу Доња мала постоји водоводна, канализациона и електроенергетска мрежа. Стамбена зграда која је намењена за социјално становање која се налази у улици Милутина Миланковића и у којој станује 5 породица има септичку јаму, прилаз им није асфалтиран. Део Рома који живе ван наведених насеља, у граду, има делимично решену инфраструктуру, али услови у којима станују не задовољавају животне потребе.

Настојања локалне самоуправе у Пожеги и Ромског центра Пожега у последњих неколико година усмерена су на побољшање услова живота у деловима настањеним ромским становништвом. Ова сарадња допринела је знатном побољшању њиховог положаја на територији општине, поготово Рома настањених у насељу „Лисиште“ у Пожеги, која се огледа у инфраструктурној, хигијенској и санитарној уређености, улагању у неговање ромске традиције, културе и спорта.

2.3.1. Подаци о повратницима по онову Споразума о раядмисији

Од потписивања Споразума између Републике Србије и Европске заједнице о реадмисији лица која незаконито бораве, 2007. године до данас, на територији општине Пожега према подацима повереника за избеглице општине Пожега евидентирано је 58 повратника по основу Споразума о реадмисији (16 породица).

Полна структура повратника по основу Споразума о реадмисији

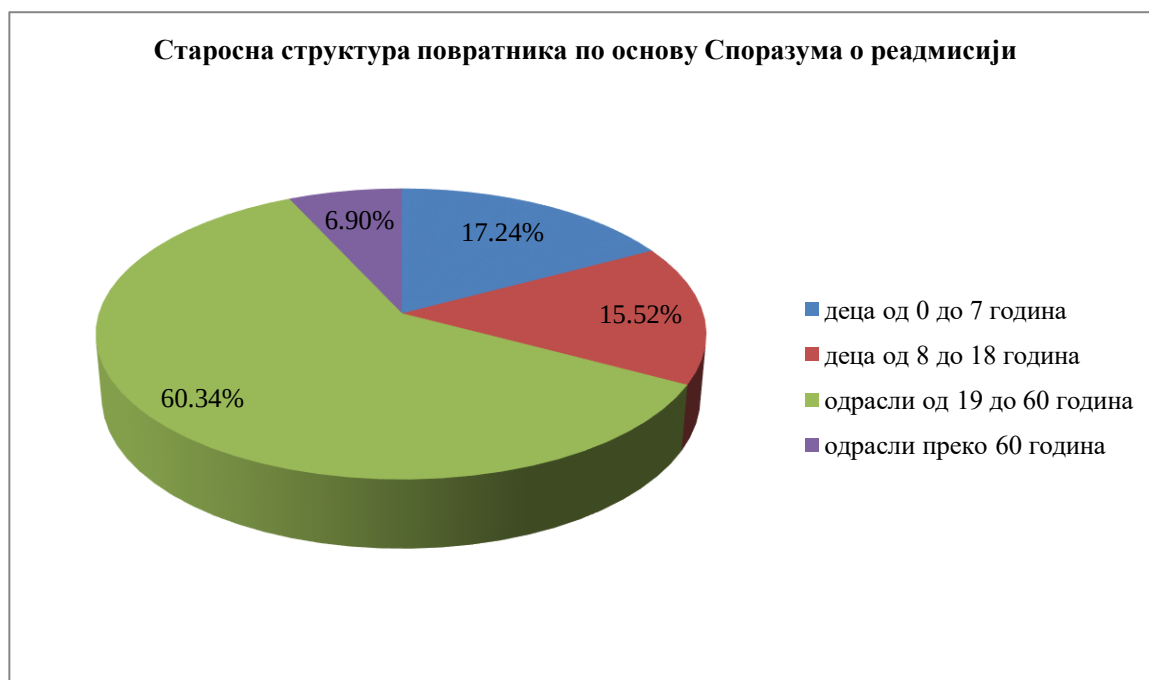
На територији општине Пожега међу повратницима по основу Споразума о реадмисији је: 67,24% или 39 жена и 32,76% или 19 мушкараца.

Полна структура повратника по основу Споразума о реадмисији

Старосна структура повратника по основу Споразума о реадмисији	
Деца од 0 до 7 година	10
Деца од 8 до 18 година	9
Одрасли од 19 до 60	35
Одрасли преко 60	4
Укупно	58

Старосна структура повратника по основу Споразума о реадмисији

Старосна структура повратника по основу Споразума о реадмисији

2.3.2. Досадашње активности у циљу побољшања положаја ромске популације на територији општине Пожега

Општина Пожега је прва у златиборском округу која је омогућила да се покрене процес легализације целих ромских насеља и међу првим општинама са територије златиборског округа која је усвојила и спроводи Локални акциони план за побољшање положаја Рома.

У периоду од 2016. до половине 2019. године општина Пожега је у сарадњи са ромским цивилним сектором радила на унапређењу становања. Покренут је поступак легализације за који су опредељена буџетска средства као подршка Локалном акционом плану за унапређење положаја Рома општине Пожега. Током 2016. године општина Пожега је у сарадњи са Ромским центром Пожега реализовала програм реконструкције водоводне и канализационе мреже у ромском насељу Лисиште у Пожеги под покривитељством Мисије ОЕБС у Републици Србији. Урађена су четири купатила за лица која имају потешкоће у кретању, реконструисана су купатила у згради за социјално становање и направљена је једна кућа за потребе ромске породице, док је још једна ромска породица добила смештај у Горобилу.

Од септембра 2019. године општина Пожега у сарадњи са Ромским центром Пожега спроводи пројекат „Инклузија Рома путем службе за запошљавање – ИРЕС („активност“)“ подржаног од стране Сталне конференције градова и општина у оквиру програма „Подршка ЕУ инклузији Рома – Оснаживање локалних заједница за инклузију Рома“ са средствима из ИПА 2016. Трајање пројекта је 15 месеци и финансиран је у укупном износу од 66.441,35 еура од чега ЕУ финансира 59.046,69 еура, односно 88,89%. Општи циљ пројекта је побољшање положаја ромске популације повећањем потенцијала за запошљавање и заступљеност.

Поред постојања Локалног акционог плана за побољшање положаја Рома општине Пожега за период од 2013-2017. године, у раду органа општине могу да се идентификују неке имплицитне политике и неписане праксе рада. Најважније имплицитне политике општине Пожега: одржавање доброг, не претерано формалног контакта са грађанима ромске националности; развијена и добра партнерска сарадња са ромским невладиним сектором. Са друге стране, стандардне процедуре Управе представљају општу препреку за Роме, нарочито за оне који ни елементарно нису упућени у процедуре и надлежности општине. У периоду од 6 месеци постојао је координатор за ромска питања који је био запослен од стране Сталне конференције градова и општина и захваљујући коме је за краatak период успешно креиран и реализован програм реконструкције водоводне и канализационе мреже у ромском насељу у Пожеги. Посао координатора је између осталог био и упућивање грађана ромске националности у процедуре и надлежности општине. У општини Пожега постоји позиција педагошког асистента који је у почетку радио на унапређењу образовања код ромске деце, а током времена је својом добром праксом почео да примењује стечена знања и вештине и пружа своју подршку и деци осталих друштвених групација.

У Дому здравља Пожега постојала је здравствена медијаторка која је утицала на ромско становништво да редовно посећују лекара, воде рачуна о свом здрављу, прибаве сву потребну здравствену документацију, организовала превентивне прегледе како у насељу, тако и у Дому здравља. Тренутно не постоји здравствена медијаторка у Дому здравља иако су велике потребе, јер Роми и Ромкиње генерално немају устаљену навику за превентивним прегледима што резултује касним детектовањем болести.

Крајем 2019. године у општини Пожега образован је Мобилни тим за инклузију Рома и именован координатор за ромска питања. Тиме су створени услови за заједничку и координисану подршку појединцима и породицама ромске националности, укључивање Рома и Ромкиња у друштвени живот заједнице, промовисање интеркултуралности и упознавање становништва са животом ове националне мањине.

3. Анализа стања

Снаге	Могућности
- Постојање капацитета за развој програма од стране ромских НВО - Квалитетан и едукован кадар у институцијама које се баве проблемима социјалне заштите - Постојање Мобилног тима за инклузију Рома и развијен цивилни сектор - Иницирани облици међусекторског повезивања - Позитивна искуства и примери добре праксе ванинституционалних услуга у локалној заједници	- Доступност фондова ЕУ за подршку побољшања животних услова рањивих група, посебно ромске популације - Постојање националних стратегија за смањење сиромаштва, социјалну заштиту, а пре свега Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016 до 2025. године - ЕУ ромски стратешки оквир 2011-2021 - Развој предузетничких вештина, - Сензибилитет заједнице и активно укључивање у решавање проблема - Размена искустава
Слабости	Претње
- Представници грађана ромске националности недовољно укључени у рад скупштинских тела - Традиционални приступ образовном систему - Непостојање афирмативних мера - Недовољан степен институционалне подршке - Непостојање ромске здравствене медијаторке - Низак ниво обучености - Висока стопа незапослености Рома	- Смањен просечни животни век грађана ромске националности - Неадекватна стратегија образовне и културне политике на републичком и локалном нивоу - Незаинтересованост шире заједнице да помогне развоју вештина - Традиционални начин размишљања и одсуство континуиране едукације - Још увек присутно неповерење грађана у нове програме и институције

4. Циљеви и задаци ЛАП-а

Циљ овог акционог плана је да се постигну макар минимални помаци у решавању бројних проблема који су повезани са унапређењем положаја Рома у локалној средини. Његова израда почива на анализи релевантних националних и локалних стратешких докумената, анализи стања, анализи проблема и процени потреба ромске популације на подручју општине Пожега.

На дефинисање циљева ЛАП-а утицала је анализа мноштва фактора, и то: укупан друштвени положај Рома на територији општине, њихов степен образовања, ниво здравствене и социјалне заштите, стопа запослености, услови становања као и сл. Због тога ће се решавању ове проблематике приступити кроз унапређење следећих области:

1. Становање - кроз побољшавање услова становања обезбеђивањем комплетнијих мера услуга из ове области, које укључује рад на побољшању и одржавању већ постојећих елемената инфраструктуре, легализације одрживих ромских насеља и побољшање хигијене у ромским насељима, интеграције ромских насеља у окружење као и развој еколошке свести и активности у вези са очувањем животне средине

2. Здравствена и социјална заштита - кроз повећање нивоа знања о значају лечења и превентиве контроле здравља, побољшање положаја социјално угрожених Рома кроз помоћ у здравственој нези и адекватном начину исхране, унапређење хигијенско-епидемиолошких услова у ромским насељима и стварање услова за већу укљученост Рома у систем социјалне и здравствене заштите. Посебан акценат се ставља на запошљавање здравствене медијаторке из ромске заједнице, ради посредовања између ромске заједнице и здравствених радника.

3. Образовање - кроз напоре за повећање броја ромске деце која похађају редовну наставу у предшколским и школским установама, односно кроз потпун обухват деце ромске националности у образовни систем кроз стварање бољих услова за припремну наставу уз мотивацију за остваривање успешних резултата, као и поспешивање рада ромске деце са ромским педагошким асистентом при основној школи, финансијске подршке ромским ученицима, кроз минимизирање осипања ромске деце из образовног система, као и једнак квалитет образовања и смањење предрасуда и сегрегације.

4. Запошљавање - кроз тежњу за смањењем стопе незапослености Рома и повећање броја радно способног и економски активног ромског становништва, решавање проблема запошљавања кроз успостављање система обука и преквалификација, као и проблематике у вези унапређивања предузетништва код Рома и Ромкиња и у ту сврху подстицаја и подршке послодавцима за отварање и опремање радних места намењених запошљавању Рома, као и креирање програма за развој бављења пољопривредом код Рома.

5. Култура и информисање - кроз очување језика и културе ромске заједнице путем информисања на матерњем језику, презентовања и очувања ромске културе кроз подршку културно-уметничким друштвима која негују ромску музику, игру и плес;

формирање ромског културног центра и подстицаји медијима за прављење програма за Роме и програме на ромском језику; неговање културног идентитета ромске заједнице. У оквиру ове области, биће разматран и културолошки развој кроз активности у вези са неговањем ромске традиције и обичаја.

ЛАП представља организован напор да се врло сложена и бројна питања Рома у општини Пожега решавају на ефикаснији начин и уз мобилизацију свих расположивих људских и материјалних ресурса.

4.1. Становање

У општини Пожега постоје два ромска насеља. Роми живе у насељу Горња мала које се налази на Лисишту и насељу Доња мала које се налази у близини фабрике Будимке. Локална самоуправа и удружења Рома су у претходним годинама у великој мери допринели да услови живота у овим насељима одговарају основим животним стандардима. Ова сарадња допринела је изградњи канализационе и водоводне мреже, радовима на асфалтирању, уређености улица и јавне расвете. Ови радови су од изузетног значаја, јер су успоставили солидни систем санитарне и хигијенске опремљености у појединачним домаћинствима, а кроз сарадњу са ЈКП „Наш дом“ Пожега и обезбеђивање довољног броја контејнера и канти за одлагање смећа, решено је и питање комуналне опремљености.

Један од проблема који се јавља у овим насељима односи се на легализацију објеката.

Крајњи циљ ЛАП-а у области становања је унапређење стамбених услова кроз решавање бројних проблема ромске популације. То укључује следеће активности:

- унапређење недостајућих инфраструктурних елемената
- решавање имовинско-правних односа и легализације објеката
- израда одговарајуће пројектне документације

Последњих година улажу се значајни напори када су у питању активности ове врсте, али је неопходна много већа подршка свих структура друштва, како би се остварила свеобухватна и одржива обнова и унапређење услова живљења у ромским насељима и реализовали циљеви и мере предвиђени ЛАП ом у овој области.

4.2. Здравство

По питању здравствене заштите, иако не постоје тачни подаци, може се рећи да већина има регулисан социјални и здравствени статус, обзиром да више од половине Рома има отворену здравствену књижицу, односно налази се на евиденцији Дома здравља у Пожеги. Оно што је од значаја је ангажман ромске медијаторке за здравствена питања чији би основни задатак био да ромској популацији приближи начине остваривања здравствених услуга, објасни права и дужности пацијената, и пружи помоћ у решавању питања из ове области. Такође, она би била ангажована као посредник између припадника ромске заједнице и здравствених радника, и обучена за пружање помоћи Ромима око добијања основних докумената и остваривања права из здравствене и социјалне заштите.

Са сигурношћу се може констатовати да су Роми веома ретко корисници стоматолошких услуга, што се јавља као последица традиционално слабе денталне хигијене, стечених навика, али и цене стоматолошких услуга. Зато је неопходно изградити систем промоција на ову тему и увести олакшице за ромску популацију за коришћење наведених услуга. Промоција је неопходна и код превенције и заштите услед нежељених трудноћа, превенције и лечења инфективних болести, иако постоји знатан помак у овој области.

4.3. Социјална заштита

Социјална заштита Рома на подручју општине Пожега перманентно се пружа и одвија преко Центра за социјални рад. Корисници оваквог вида заштите углавном су Роми, којима се преко новчаних помоћи пружају финансијска средства за регулисање тренутних егзистенцијалних потреба, помоћ у огревном материјалу у току зимске сезоне. Знатан број Рома користи и социјално-новчану надокнаду која се исплаћује на месечном нивоу. Запажена је потреба предузимања низа активности у правцу економског оснаживања ромске популације, како би уз подршку локалне самоуправе могли сами да решавају разне проблеме.

Зато је неопходно да се овај вид сарадње у наредном периоду и даље спроводи али и унапреди у циљу оснаживања и осамостаљивања ромске популације за решавање животних проблема на потпунији, ефикаснији и једноставнији начин. То је дуготрајан процес који ће увек добијати нове облике и садржаје кроз напоре пре свега локалне заједнице да се побољша живот Рома, па тиме и читаве заједнице.

Зато ће мере које ће се у наредном периоду спроводити преко овог ЛАП-а у сарадњи са ромским удружењем, Домом здравља, Центром за социјални рад и локалном самоуправом, у области здравства који укључује и социјалну заштиту, обухватити следеће активности:

- ангажовање за рад ромске медијаторке за здравствена питања при Дому здравља
- побољшање доступности здравствене и социјалне заштите за ромску популацију
- групну едукацију у вези здравствене заштите и хигијене
- спровођење превентивних мера здравствене заштите
- јачање поверења Рома према социјалним радницима

Када је у питању помоћ при набавци лекова, плаћању трошкова лечења, надокнаде путних трошкова, са Центром за социјални рад у Пожеги постоји добра и континуирана сарадња.

Настојања да се реши ова проблематика подразумевају укљученост свих институција на територији општине Пожега које могу помоћи у формулисању и планирању активности на интеграцији Рома у овом сектору.

4.4. образовање

Проблем укључености Рома у образовни систем један је од најактуелнијих проблема, посебно са становишта интеграције у друштво. Као и у другим приоритетним областима, може се констатовати да је ситуација у погледу степена образовања Рома увек била изразито неповољна те у односу на укупно становништво спадају у најнеписменију групу.

У општини Пожега сва ромска деца обухваћена су системом основног образовања и похађају основну школу од I до VIII разреда, а већина њих је уписана у средњу школу. У последње време има и студената, а тренутно их је троје. Једна Ромкиња је на последњој години студија Медицинског факултета у Новом Саду.

Мере ЛАП-а у области образовања, биће усмерене на:

- спровођење посебних активности у циљу унапређења школовања ромске деце
- повећање заинтересованости и мотивисаности ромске деце у области предшколског, основног и средњег образовања
- стварање услова за наставак започетог основног образовања за заинтересована лица
- материјалну подршку деци ромске националности која похађају предшколске установе, ученицима основних и средњих школа и студентима.

4.5. Развој и очување културе, традиције и обичаја

Као посебна смерница на коју ће се преко ЛАП-а ставити акценат јесте и културолошки развој, кроз неговање ромске традиције и обичаја. Циљ је да се на овај начин афирмативно допринесе спознаји о вредностима ромске културе, подстакне очување и унапређење идентитета ове етничке групе. Ове активности подржале би усавршавање ликовног, музичког и уопште уметничког стваралаштва кроз разне програме обуке где би се таленат појединаца који заслужују подршку могао што боље искористити на ширем плану.

У општини Пожега постоји традиција добрих односа између Рома и већинског становништва, као и пружање подршке ромској заједници од стране локалне самоуправе. Преко Друштва Рома, а уз финансијску подршку општине Пожега, обезбеђују се средства и уступа простор (простор Спортско-културног центра, Клуба младих, Градске галерије „Милан Туцовић“) за организовање разних активности и културних манифестација.

Општина Пожега сваке године издваја новчана средства за реализацију ромске славе Бибија.

Роми годинама негују своју културу, традицију и обичаје, кроз игру, песму и весеље. На овај начин, они само афирмативно доприносе очувању и унапређењу идентитета ове етничке групе, па је неопходно већу пажњу посветити медијској пропаганди из ове области.

Један од циљева овог ЛАП-а је и веће укључивање институција из области културе за разумевање ромске традиције, као и веће прилагођавање потребама и

интересима ромске и неромске популације у циљу упознавања са садржајима обичаја и културе Рома.

Мере ЛАП-а у овој области биће усмерене на укључивање програма на ромском језику у локалне радио и ТВ станице, као и правовремено информисање.

4.6. Запошљавање

Као и у случају осталих приоритетних области које су дефинисане ЛАП-ом, ни о положају ромске популације када је у питању запошљавање не постоје званични и поуздани подаци. Карактерише их изузетно низак степен активности и висока незапосленост и искљученост из рада у јавним институцијама, али и у осталим предузећима. Недостатак квалификација их искључује из привредних и друштвених токова, а они који су запослени, углавном спадају у категорију нискоквалификоване радне снаге. У општини Пожега 90% Рома је незапослено.

Већина ромских домаћинстава има ограничене изворе прихода преко сезонских радова, радова у сивом сектору и социјалне помоћи од државе.

Роми су углавном запослено у хладњачама, баве се грађевинарством, а неколико њих запослено је у предузећу „Потенс“.

Појединачни су случајеви да је лице, које је припадник ромске популације, поднело захтев за програм самозапошљавања и добило средства за ту активну меру. Забележена су два случаја у прошлој години. У овој области постоје извесне повољности за припаднике ромске популације, јер је програмом рада НСЗ дефинисано да су Роми ризична група незапослених и тим поводом даје им се предност приликом конкурсана у односу на остале кандидате, али је њима проблем обезбеђивање жираната.

Мере ЛАП-а у овој области биће усмерене на:

- веће укључивање у одговарајуће програме активних мера на тржишту рада: обука, преквалификација, доквалификација, самозапошљавање
- подршка послодавцима који запошљавају Рома
- укључивање у пројекте који би помогли овој ризичној групи у решавању проблема незапослености
- подршка Ромима да се баве пољопривредом
- подстицање развоја предузетништва код Рома односно подстицање на самозапошљавање

Имајући у виду област запошљавања, циљ ЛАП-а је смањење стопе незапослености, повећање броја радно-способног и економски активног ромског становништва кроз стварање услова за њихову евиденцију и пријављивање на тржиште рада, како би се активно укључили у програме запошљавања и самозапошљавања, као и повећање њихове укључености у рад јавних институција.

5. Приоритети и препоруке

Локална самоуправа препознала је неопходност доношења Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега, који садржи низ мера и активности, које за крајњи циљ имају унапређење положаја ромске националне мањине у Пожеги, а у складу са Националном стратегијом за социјално укључивање Рома и Ромкиња за период од 2016. до 2025. године и другим релевантним, националним и међународним документима.

Локална самоуправа и Ромски центар Пожега, као приоритете приликом имплементације овог документа, имајући у виду бројност и значај ромске популације у Пожеги, препоручују:

1. запошљавање и самозапошљавање засновано на претходној преквалификацији и доквалификацији и подстицање предузетништва код Рома и Ромкиња.
2. унапређење инфраструктуре, легализација старих ромских насеља и побољшање хигијене у њима;
3. подршку родитељима ромске деце кроз едукацију и менторски рад, финансијске и друге подстицаје, али и додатне активности Центра за социјални рад на повећању одговорности родитеља;
4. јачање капацитета ромских НВО за оснаживање ромске популације кроз тренинге за унапређење вештина за активно тражење посла и развој предузетништва, подршку равноправном укључивању у друштвену заједницу, регулисање личног статуса и вађење личних докумената и остварење других права признатих законима, овладавање вештинама планирања, управљања, мониторинга и евалуације пројеката, комуникације, лобирања и јавног заступања, преговарања, решавања конфликта и др.
5. развијање концепта ромског културног центра и подстицаји медијима за прављење програма за Роме и програма на ромском језику и
6. даљи развој већ успостављених партнерстава ромских НВО са надлежним институцијама у областима безбедности (Полицијска станица Пожега), здравствене заштите (Дом здравља Пожега) и социјалне заштите (Центар за социјални рад).

Препорука је да будући пројекти везани за запошљавање Рома и Ромкиња са територије општине Пожега, обједине оба приоритета (запошљавање и самозапошљавање) кроз решења као што су: подстицање стицања квалификација кроз програме преквалификација и доквалификација, који би омогућили запошљавање, самозапошљавање кроз форме удруживања - формирања задруга чије би делатности доприносиле унапређењу услова живота у ромским насељима (гајење малина и другог воћа и поврћа, прикупљање чврстог отпада и рециклажа; удруживање Ромкиња у задруге за пружање одређених услуга и слично). У прилог овој препоруци иду општа одређења у Стратегији развоја општине Пожега, као и препоруке које су добијене резултатом истраживања Рома које је изradio Ромски центар Пожега.

6. Финансијски оквир

Средства за реализацију Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега (2021-2024) обезбеђиваће се из различитих извора: делом из буџета локалне самоуправе, делом из донаторских буџета, односно помоћу пројеката који ће се развити на основу овог ЛАП-а, као и из других доступних извора.

7. Аранжмани за примену, праћење и оцену успешности

Механизми за примену Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома у општини Пожега представљају локалне структуре, сет механизма и процедура уз које ће се осигурати успешно спровођење ЛАП-а.

Мобилни тим за инклузију Рома дефинише кључне приоритете за деловање у локалној заједници у области социјалног укључивања Рома и Ромкиња кроз праћење процеса примене Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега 2021-2024; учествује у изради пројеката који су везани за унапређење положаја Рома; обезбеђује приступ и прикупљање свих података и информација у електронској форми од сваког актера учесника у процесу унапређења положаја Рома у локалној заједници; одржава контакте са свим учесницима у реализацији Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега; управља процесом мониторинга и евалуације Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома на територији општине Пожега.

Циљ праћења и оцене успешности (мониторинга и евалуације) ЛАП-а је да се систематично прикупљају подаци, прати и надгледа процес примене и процењује успех ЛАП-а ради предлагања евентуалних измена у активностима на основу налаза и оцена.

8. Табеларни приказ ЛАП-а

1. ОБРАЗОВАЊЕ					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
1.1 Обезбеђивање квалитетног предшколског образовања за што већи број ромске деце.	1.1.1 Обезбедити рад педагошких асистената ромске националности за предшколско образовање током целе године	Ресорно министарство, ромска удружења грађана	Асистенти за предшколско образовање, ромска удружења грађана	2021-2024.	Процењена потреба за ангажовање педагошког асистента ромске националности.
	1.1.2 Материјална подршка породицама у стању социјалне потребе чија деца похађају предшколске установе за трошкове боравка деце у установи (излети, ужине, путни трошкови, позоришне представе...)	Локална самоуправа, Центар за социјални рад, ромска удружења грађана	Црвени крст, ромска удружења грађана	2021-2024.	Годишњи обухват предшколским образовањем минимум 50 посто ромске деце.

1.2 Обезбеђивање квалитетног основног образовања за сву ромску децу.	1.2.1 Сарадња свих институција и организација у вези са уписом деце.	Локална самоуправа, предшколске установе, основне школе, здравствене установе, Центар за социјални рад, ромска удружења грађана, родитељи.	Ресорно министарство, школска управа, просветни саветници	2021-2024.	Успостављена функционална сарадња свих институција и организација у циљу размене информација о деци стасалој за упис у ОШ, деци која су прошла ППП и њиховим постигнућима, деци која нису прошла ППП и нису добила позив за упис у ОШ, постигнућима деце на тестовима за процену спремности за упис у ОШ.
	1.2.2 Припрема стручних служби за процену спремности ромске деце за полазак у први разред и примена договорених решења	Предшколска установа, основне школе, здравствене установе, ромски асистенти обучени за ситуацију тестирања	Ресорно министарство, струковне организације, ромска удружења грађана.	2021-2024.	Разматрана могућа решења и уведени неки од облика за унапређивање тестирања - увођење асистента са знањем ромског језика, коришћење теста за израду индивидуалног плана рада, коришћење алтернативног теста
	1.2.3 Увођење ромских педагошких асистената у настави	Основне школе, ресорно министарство	Ромска удружења грађана, локална самоуправа	2021-2024.	Ромски асистенти у настави ангажовани у школама у којима за то постоји потреба
	1.2.4 Имплементација предмета „Ромски језик са елементима националне културе и историје“	Ресорно министарство, школска управа	Ромска удружења грађана, ученици и родитељи, основне школе	2021-2024.	На основу исказане заинтересованости ученика и родитеља организована настава предмета „Ромски језик са елементима националне културе и историје“
	1.2.5 Обезбеђивање материјалне подршке породицама чија деца похађају основну школу, обезбеђивање уџбеника, ујине, одеће и обуће, излети и учешће у ваннаставним активностима.	Локална самоуправа, основне школе, Центар за социјални рад, Ромска удружења грађана	Црвени крст, ресорна министарства, предузетници, донаторска средства	2021-2024.	Материјална подршка обезбеђена породицама за око минимум 10 деце годишње

	1.2.6 Припрема деце за упис у средње школе укључујући професионалну оријентацију и информисање о мерама афирмативне акције	Основне школе, средње школе, Национална служба за запошљавање, педагошки асистенти, ромска удружења грађана	Ресорна министарства	2021-2024.	Сва деца која завршавају основну школу укључена у програм професионалне оријентације и информисана о могућности примене мере афирмативне акције приликом уписа у средње школе
	1.2.7 Укључивање родитеља Рома у савете родитеља	Основне школе	Ромска удружења грађана, асистенти у настави	2021-2024.	Бар један од ромских родитеља учествује у раду савета родитеља основне школе
1.3 Обезбеђивање што већег обухвата средњом школом	1.3.1 Примена мере афирмативне акције приликом уписа у средњу школу	Основне школе, средње школе, ромска удружења грађана, педагошки асистенти.	Ресорна министарства	2021-2024.	Број ромских ученика уписан применом мере афирмативне акције, број укупно пријављених и број уписан редовном процедуром
	1.3.2 Обезбеђивање стипендија ученицима	Ресорна министарства	Ресорна министарства, Донатори	2021-2024.	Укључивање у програме стипендија
	1.3.3 Обезбеђивање менторског рада за ученике	Средње школе, ромска удружења грађана	Ресорно министарство и струковна удружења	2021-2024.	Обезбеђен менторски рад ученицима којима је потребно
	1.3.4 Укључивање родитеља Рома у савете родитеља	Средње школе	Ромска удружења грађана, асистенти у настави	2021-2024.	Бар један од родитеља Рома учествује у раду савета родитеља средње школе
	1.3.5 Обезбеђивање једнократних помоћи као подршку школовању	Центар за социјални рад, Ромска удружења грађана	Црвени крст, ресорна министарства, предузетници, донаторска средства	2021-2024.	Материјална подршка обезбеђена за минимум 1 средњошколца

1.4 Обезбеђивање што већег обухвата вишим и високим образовањем	1.4.1 Професионална оријентација са ученицима средњих школа	Средње школе, ментори	Национална служба за запошљавање	2021-2024.	Ученици који завршавају средњу школу обухваћени програмом професионалне оријентације и информисани о могућности примене мере афирмативне акције за упис на високошколске установе
	1.4.2 Примена мере афирмативне акције за упис на високошколске установе	Средње школе, високошколске установе, ромска удружења грађана	Ресорна министарства	2021-2024.	Број ромских ученика уписан применом мере афирмативне акције, број укупно пријављених и уписаних редовном процедуром
	1.4.3 Обезбеђивање стипендија за студенте	Ресорна министарства, донатори	Ромска удружења грађана	2021-2024.	Укључивање у програме стипендија
	1.4.4 Обезбеђивање путних трошкова и смештаја у студентске домове за студенте који студирају у другим градовима	Ромска удружења грађана	Ресорна министарства	2021-2024.	Обезбеђен смештај у студентским домовима и покривени трошкови пута
	1.4.5 Обезбеђивање менторског рада са студентима	Ментори из средњих школа, НВО, високошколске установе	Ресорно министарство	2021-2024.	Обезбеђен менторски рад студентима којима је потребно
	1.4.6 Обезбеђивање једнократне помоћи студентима ромске националности као подршка школовању.	Ромска удружења, Локална самоуправа	Ресорно министарство, донатори	2021-2024.	Обезбеђена једнократна помоћ студентима ромске националности.
1.5 Унапређивање образовања одраслих Рома	1.5.1 Спровођење програма функционалног основног образовања одраслих Рома	Школе за основно образовање одраслих	Ресорно министарство, Национална служба за запошљавање, ромска удружења	2021-2024.	Покренут програм функционалног основног образовања Рома

1.6 Праћење реализације ЛАП-а за побољшање положаја Рома у делу за образовање	1.6.1 Укључивање просветне инспекције у све процесе школовања, укључујући праћење појаве и сузбијања дискриминације у образовању	Просветни инспектори	Предшколске установе, основне школе, средње школе, ромске и друге НВО	2021-2024.	Обезбеђивање приручника за праћење дискриминације у образовању и стварање функционалног механизма за реаговање у случајвима дискриминације
---	--	----------------------	---	------------	--

2. ЗАПОШЉАВАЊЕ					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
2.1 Економско оснаживање кроз самозапошљавање	2.1.1 Обука за покретања властитог бизниса, развоја пословног плана, конкурсисања код банака за кредите и зајмове	Национална служба за запошљавање, ромска и друга удружења грађана	Међународне донаторске организације, Светска банка, ресорна министарства	2021-2024.	Број Рома који је покренуо властити бизнис користећи неку од наведених мера
	2.1.2 Подршка у оснивању малих предузећа, радњи, задруга, ортачких удружења				
	2.1.3 Подршка Ромима да се баве пољопривредом				
	2.1.4 Финансијска подршка НСЗ-а и надлежних републичких фондова и агенција као и домаћих и страних донатора				

2.2 Економско оснаживање кроз запошљавање	2.2.1 Укључивање незапослених Рома у обуке Националне службе за запошљавање	Национална служба за запошљавање, ромске и друге НВО	Међународне организације, ресорна министарства	2021-2024.	Број Рома који су прошли неку од обука
	2.2.2 Креирање подстицајних програма за предузетнике који запошљавају Роме				Број Рома укључених у програме
	2.2.3 Укључивање Рома у програме				
2.3 Оснаживање ромске популације за запошљавање	2.3.1 Информисање ромске заједнице о покренутим програмима запошљавања. Информисање о остваривању права на запошљавање. Информисање о процедурама заштите у случају дискриминације.	Национална служба за запошљавање, ромска удружења грађана	Друга удружења грађана, локални медији	2021-2024.	Број људи који је прошао едукације Број и врста прилога у медијима у вези са покренутим програмима

3. ЗДРАВСТВО					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
3.1 Побољшање доступности здравствене заштите за ромску популацију	3.1.1 Ангажовање медијаторки за здравство	Здравствене установе, здравствени медијатор, патронажне сестре, Завод за јавно здравље, ромска удружења грађана	Ресорно министарство, Светска здравствена организација, Светска банка, УНИЦЕФ	2021-2024.	Успешна реализација пројеката одобрених од ресорног министарства и остали потенцијалних партнерских организација
	3.1.2 Рад патронажних сестара у ромским насељима				
	3.1.3 Спровођење пројеката за унапређење здравља Рома: потпун обухват обавезном имунизацијом, побољшање нутритивног статуса одојчади и мале деце, побољшање репродуктивног здравља, превенција хроничних незаразних обољења, едукација о превенцији ризика код Рома који се баве сакупљањем секундарних сировина.				
3.2 Унапређење животног окружења у ромској заједници	3.2.1 Анализа хигијенско епидемиолошких услова у насељима	Завод за јавно здравље, ромска удружења грађана, Центар за социјални рад	Локална самоуправа, донатори, Министарство здравља	2021-2024.	Извршена дезинсекција и дератизација у ромским насељима
	3.2.2 Дезинсекција, дератизација				

3.3 Унапређење остваривање права Рома на здравствену заштиту	3.3.4 Помоћ у регистрацији ромског становништва ради остваривања свих права на здравствену заштиту по закону 3.3.5 Едукација Рома о правима на здравствену заштиту 3.3.6 Организовање семинара и радионица ради упознавања медицинских радника са културом и специфичним проблемима ромске популације у циљу смањења могућности дискриминације	Локални ромски координатор, медијатор у здравству и ромска удружења грађана	Општинска управа, полицијска станица, Центар за социјални рад, ромске и друге НВО, ресорно министарство	2021-2024.	Броја лица којима је обезбеђена здравствена картица. Број и структура лица обухваћених обукама.
4. СТАНОВАЊЕ И КОМУНАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
4.1 Свеобухватна и одржива обнова и унапређење услова живљења у ромским насељима	4.1.1 Изградња или санација инфраструктурне мреже у ромским насељима до нивоа у коме се налази окружење	Локална самоуправа	Независне институције из области становања и урбанизма, становници насеља, ромска удружења грађана	2021-2024.	Стамбени објекти за најугроженије породице доведени до нивоа који испуњава техничке услове за стамбене објекте.

4.2 Поступак легализације ромских насеља и објеката у којима живе лица ромске националности	4.2.1 Геодетска снимања 4.2.2 Израда пројектне документације 4.2.3 Израда одговарајуће планске (урбанистичке, детаљни план регулације...) документације: 4.2.4 Регулисање имовинско правног статуса стамбених објеката:	Локална самоуправа, ромска удружења грађана	Ресорна министарства, донатори	2021-2024.	Број објеката који су укључени у неку од мера
4.3 Санирање ургентних ситуација	4.3.1 Реконструкција објеката који захтевају ургентно санирање	Локална самоуправа, ромска удружења грађана	Ресорно министарство, донатори	2021-2024.	Број реконструисаних објеката

4.4 Интеграција становника насеља у окружење	4.4.1 Заједничке акције ромског и неромског становништва.	Ромска и друга УГ-а, спортски клубови, установе културе, образовни систем	Ресорна министарства, локална самоуправа	2021-2024.	Организовање спортских турнира и културних манифестација. Укључивање младих у спортске клубове и учешће у културним манифестацијама.
5. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
5.1 Јачање саветодавне улоге Центра за социјални рад у сарадњи са ромским НВО, предшколским установама и школама 5.2 Рад на интензивнијем укључивању ромске деце и младих у локалне услуге социјалне заштите са посебним нагласком на деци без родитељског старања	5.1.1 Број ромских породица које користе подршку Центра за социјални рад. 5.1.2 Број ангажованих координатора за рад са заједницом у Центру за социјални рад. 5.2.1 Удео и број деце ромске националности која су корисници услуге интензивне подршке породици	Ресорно министарство, Центар за социјални рад, Ромска удружења грађана, Координатор за ромска питања	Предшколске установе, основне школе, Полицијска станица Пожега, Дом здравља Пожега	2021- 2024.	Успешна реализација пројеката одобрених од стране ресорног министарства и потенцијалних партнерских организација. Број аплицирања за донаторска средства у партнерстава Центра за социјални рад и ромских НВО. Дефинисане конкретне активности које ће установе предузети у циљу унапређења квалитета живота Рома. Повећан број деце и младих који су укључени у локалне услуге социјалне заштите, посебно иновативних услуга социјалне заштите.

6. КУЛТУРА, МЕДИЈИ И ИНФОРИСАЊЕ					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
6.1 Остваривње права на информисање на језику националне мањине и на правовремено информисање	6.1.1 Укључивање програма на ромском језику у локалне радио и ТВ станице и финансијска подршка ромским медијима 6.1.2 Обука ромских медијатора/координатора/педагошких асистената за информисање који би извештавали о мерама које се покрећу, промовисали их и пратили њихово спровођење	Ромска удружења грађана, ресорно министарство, локални медији, ромски медији.	Локална самоуправа	2021-2024.	Програм на ромском језику се емитује на радио и ТВ станицама
6.2 Обележава верског празника „Бибија“	6.2.1 Обележавање славе „Бибија“	Ромска удружења, Локална самоуправа	Донатори	2021-2024.	Обележен верски празник „Бибија“.

7. Успостављањ Структура за спровођење ЛАП-а					
Циљ	Мера	Носиоци	Партнери	Време	Индикатор
7.1 Успостављање структура за спровођење ЛАП- а	7.1.1 Ангажовање координатора за ромска питања 7.1.2 Формирање Мобилног тима за инклузију Рома	Локална самоуправа	Локалне институције, ромска удружења грађана	2021-2024.	Координатор осмишљава програме за побољшање положаја Рома и извештава о мерама спровођења ЛАП-а Мобилни тим за инклузију Рома
	7.1.3 Јачање капацитета ромских удружења кроз обезбеђивање потребних обука.	НВО које пружају обуке	Локална самоуправа, донатори, Савет за људска и мањинска права	2021-2024.	Континуирана обука за рад ромских НВО.
	7.1.4 Успостављање система мониторинга и евалуације	Мобилни тим за инклузију Рома	Локална самоуправа	2021-2024.	Дефинисане структуре које ће спроводити мониторинг, начин прикупљања постојећих и података који недостају, као и исходни индикатори.